

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Széfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány, 2009

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emléké-re. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondatral kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a rasi@zsido.com email címre.

Budapest, 5769. niszán 14., erev peszách

Oberlander Báruch

מִקֵּץ (1Mózes 41:1–44:17.) פְּרַשְׁתַּ מִקֵּץ

A hetizakasz tartalmából

- József fogságának akkor szakad vége, amikor a fáraó álmot lát, amelyben hét kövér tehenet felfal hét ösztövért tehen, hét szép, telt kalászt pedig elnyel hét aszott, vékony kalász. József megfejtése szerint az álom azt jelenti, hogy hét bőséges esztendő az éhség hét szűk esztendeje fog követni, és azt tanácsolja a fáraónak, hogy a bőség éveiben halmoztasson fel gabonataralékokat. A fáraó erre kinevezi Józsefet Egyiptom kormányzójává. József feleségül veszi Ászenátot, Potiferának, Ón papjának leányát, és két fia születik tőle: Menásse és Efrájim. (1Mózes 41:1–52.)
- Az éhínség kiterjed az egész térségre, és egyedül Egyiptomban lehet élelmet szerezni. József tíz fivére Egyiptomba utazik, hogy gabonát vegyenek; a legifjabb, Benjámín, otthon marad, mert Jákob nem szeretné, hogy baja essék. József felismeri bátyjait, ők azonban nem ismernek rá öccsükre. József megvádolja őket, hogy kémkedni jöttek, és ragaszkodik hozzá, hogy hozzák el Benjámint is, ezzel igazolva, hogy valóban azok, akiknek mondják magukat, és Simont túszként visszatartja. Hazafelé tartván, a fivérek felfedezik, hogy a pénz, amelyet a gabonáért fizettek, rejtélyes módon visszakérült hozzájuk. (1Mózes 41:53–42:28.)
- Jákob csak azt követően egyezik bele Benjámín elküldésébe, hogy Jehuda személyes felelősséget vállal érte. Ezúttal József szívélyesen fogadja őket, szabadon engedi Simont, és ebédre invitálja őket házába. Ott belerejti varázserővel bíró ezüstserlegét Benjámín zsákjába. Miután a fivérek másnap reggel elindulnak hazafelé, üldözőbe veszik őket, majd, miután átkutatják zsákjaikat, és megtalálják náluk a serleget, letartóztatják őket. József felajánlja, hogy szabadon ereszti mindnyájukat, csak Benjámint tartja vissza, hogy szolgálja legyen. (1Mózes 42:29–44:17.)

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים, וּפְרָעָה חָלַם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאָר. (בראשית מא, א)

Történt két év múlva, hogy a fáraó álmodott: íme ott állt a folyó partján, (1Mózes 41:1.)

וַיְהִי מִקֵּץ – **Történt két év múlva.** – כְּתַרְגוּמוֹ מִסוּף – [A *mikéc* szó úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: „A végén.”¹ – וְכָל לְשׁוֹן קֵץ סוּף הוּא – A *kéc* szó minden formájában „vég”-et jelent.

¹ Vagyis az eltelt két évnyi idő végén.

וַיִּישָׁן וַיִּחְלֵם שְׁנַיִת, וַהֲנִיָּה שָׁבַע שְׁבָלִים עֲלוֹת בְּקִנְיָה אֶחָד בְּרִיאֹת וְטָבוֹת. (בראשית מא, ה)

És elaludt és álmodott másodszor is; és íme, hét kalász terem egy száron, kövér és szép, (1Mózes 41:5.)

בְּקִנְיָה אֶחָד – **egy száron.** – טודי"ל בְּלֵעֻז – Ófranciául *tudel*.

בְּרִיאֹת – **kövér.** – שיינ"ש בְּלֵעֻז – Ófranciául *seines* [egészséges].

וַהֲנִיָּה שָׁבַע שְׁבָלִים וְדַקּוֹת וְשִׁדּוּפֹת קָדִים, צְמַחֹת אֶתְרִיָּהּ. (בראשית מא, ו)

...s íme, hét kalász, vékony és a keleti széltől elperzselt, nő utánuk. (1Mózes 41:6.)

וְשִׁדּוּפֹת – **elperzselt.** – השליד"ש בְּלֵעֻז – Ófranciául *hasledes*. – שְׁקִיפֵן קָדִים – [Onkelosz fordításában:] *skifán kidum*, – חֲבוּטוֹת – [azaz a keleti szél által] elvert. – לְשׁוֹן מְשִׁקּוֹף – [A *skifán* szónak] ugyanaz a gyökere, mint a *máskof* [ajtófélfaszónak]. – הַחֲבוּט תָּמִיד עַל יְדֵי הַדֵּלֶת – [Az ajtófélfát] folyton ütögeti az ajtó, – עֲלָיו – amely nekicsapódik.

קָדִים – **a keleti széltől.** – רוּחַ מְזֻרְחִית – [Jelentése:] egy keletről [fújó] szél, – שְׁקוּרִין בִּישׂא – amelyet [ófranciául] *bise*-nek neveznek.

וַתִּבְלַעְנָה הַשְּׁבָלִים הַדַּקּוֹת אֶת שְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַבְּרִיאֹת וְהַמְּלֵאֹת, וַיִּיקֶץ פְּרַעֲה וַהֲנִיָּה חֲלוֹם. (בראשית מא, ז)

És a vékony kalászok elnyelték a hét kövér és telt kalászt. Erre a fáraó fölébredt, és íme, álom volt. (1Mózes 41:7.)

הַבְּרִיאֹת – **kövér.** – שיינ"ש בְּלֵעֻז – Ófranciául *seines* [egészséges].

וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שְׁלֵם לְפָנָיו – [Jelentése:] íme, egy egész álom teljesedett ki előtte,⁶ – וְהִצְרִיךְ לְפוֹתָרִים – és [most] álomfejtőkre volt szüksége.

וַיְהִי בַבֶּקֶר וַתִּפְעַם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרֻטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמֶיהָ, וַיְסַפֵּר פְּרַעֲה לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרַעֲה. (בראשית מא, ח)

Reggelre kelve, nyugtalankodott (vátipáem) a lelke, elküldött és összehívatta Egyiptomnak minden jövendőmondóját és bölcseit, és a fáraó elbeszélte nekik álmát, de nem volt senki, aki meg tudta volna fejteni azt a fáraónak. (1Mózes 41:8.)

⁵ Lásd a 30. verset.

⁶ Ellentétben az első álommal, amikor utána még újra elaludt.

וַיִּטְּפֵם רוּחוֹ – ...nyugtalankodott (*vátipáem*) **a lelke...** – וַיִּטְּפֵם רוּחָהּ – [Onkelosz ezt így fordítja:] „vert volt a lelke”; – מִקְּשָׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעְמוֹן – úgy vert bensejében, mint egy harang (*páámon*)⁷.

– וּבְנִבְכּוֹדֵי צָר אוֹמֵר – Nabukodonzor [álmával] kapcsolatban [egy kicsit másképpen] ez áll: – וַיִּטְּפֵם רוּחוֹ – „*vátipáem rucho*” [kettőzött ת-вал]: „Nyugtalan lett a lelke”.⁸ – לְפִי שֶׁהָיָה שָׁם – Ennek oka pedig az, hogy [Nabukodonzor] – שְׁתֵּי פְעִימוֹת – két [dolog miatt] nyugtalankodott; – שֶׁכָּחַת הַחֲלוֹם – amiatt, hogy elfelejtette az álmot, – וְהֵעֲלַמְתָּ פְתָרוֹנוֹ – és amiatt, hogy nem tudta a magyarázatát.

תְּרַטְמִי – ...**jövendőmondóját** (*chártumé*)... – הַנְּחָרִים בְּטִימֵי מְתִים – [A „*chártumé*” szóösszevonás abból, hogy] „*hánecherim bötímé métim*”, – שְׁשׁוֹאֲלִים – [azaz] akik kikérdezik [a halottak] csontjait. – בְּעֶצְמוֹת – [azaz] a *timé* ugyanis „csont”-ot jelent arámi nyelven. – וּבַמִּשְׁנָה – Ez a Misnában is megjelent: – בֵּית שֶׁהוּא מְלֵא טְמֵאָה – „Egy ház *mále timájá*”⁹ – מְלֵא עֶצְמוֹת – [azaz:] tele csontokkal.

וְאִין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפָרְעָה – ...**de nem volt senki, aki meg tudta volna fejteni azt a fáraónak.**¹⁰ – פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם – Voltak, akik megfejtették [az álmokat], – אָבָל – אָבָל – לא לְפָרְעָה – de nem a fáraónak. – שְׁלֹא הָיָה קוֹלָן גְּנֻס בְּאָזְנוֹ – Hangjuk nem hatolt be [a fáraó] fülébe, [vagyis a fáraó számára elfogadhatatlan volt az, amit tőlük hallott.] – וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרֵת רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם – és álmofejtések nem hoztak számára megnyugvást. – שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים – Ők azt mondták: – שְׁבַע בְּנוֹת אֶתָּה מוֹלִיד – „Hét lányt fogsz nemzeni, – שְׁבַע בְּנוֹת אֶתָּה קוֹבֵר – [majd] el is temeted [ezt] a hét lányt.”

וַיַּדְבֵּר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת פְּרַעֲהָ לֵאמֹר, אֶת חֲטָאֵי אֲנִי מִזְכִּיר הַיּוֹם. (בראשית מא, ט)

Ekkor szólt a főpohárnok a fáraóhoz, mondván: „Meg kell említenem vétkeimet ma. (1Mózes 41:9.)

פְּרַעֲהָ קָצַף עַל עַבְדָּיו, וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמֵר בֵּית שֵׁר הַטְּבָחִים אֹתִי וְאֶת שֵׁר הָאֲפִים. (בראשית מא, י)

A fáraó megharagudott szolgálira és őrizetbe adott engem a testőrök kapitányának házába, engem és a fősütőt. (1Mózes 41:10.)

וַיִּנְחַלְמָה חֲלוֹם בְּלִילָהּ אַחַד אֲנִי וְהוּא, אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמוֹתָם. (בראשית מא, יא)

⁷ A *vátipáem* így nem más, mint a *páámon* – harangból képzett főnévi igenév.

⁸ Dániel 2:1.

⁹ Ohálot 17:3.

¹⁰ Miért esik a hangsúly arra, hogy „a fáraónak”?

És álmodtunk álmot egy éjjel én és ő, mindegyik álmának jelentése szerint álmodott. (1Mózes 41:11.)

חֵלוֹם הָרְאוּי – **mindegyik álmának jelentése szerint.** – אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֵלוֹמוֹ – לפִּתְרוֹן שְׁנֵפֶתֶר לָנוּ – [Jelentése:] olyan álmot, amely megfelelt annak az értelmezésnek, – וְדוֹמָה לוֹ – amelyet [végül] kaptunk.

וְשֵׁם אֶתְנוּ נָעַר עֶבְרִי עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים וְנִסְפָּר לוֹ וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֵלְמֵתֵינוּ, אִישׁ כְּחֵלְמוֹ פִּתְרָה. (בראשית מא, יב)

És volt ott velünk egy héber ifjú, szolgálja a testőrök kapitányának, és mi elbeszéltük neki álmunkat, és ő megfejtette azt; mindegyikünknek az álma szerint fejtette meg azt. (1Mózes 41:12.)

אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים – **Legyenek átkozottak a gonoszak,** – שְׂאִין טוֹבָתָם שְׁלָמָה – mert [még] a jó, amit tesznek, az is tökéletlen. – מִזְכִּירוֹ בְּלִשׁוֹן בְּיָוִן – [Lám a főpohárnok is] lealacsonyító szavakkal beszél [Józsefről].

וַאֲיֵן רְאוּי – **...ifjú...** – שׁוֹטָה – [A kifejezéssel azt sugallja, hogy] ostoba, – וַאֲיֵן רְאוּי – és nagyságra nem hivatott¹¹.

עֶבְרִי – **...egy héber...** – אֶפְלוֹ לְשׁוֹנְנוֹ אֵינוּ מִכִּיר – még a nyelvünket sem beszéli.

עֶבֶד – **...szolgálja...** – וְכָתוּב בְּנִמוֹסֵי מִצְרַיִם – És Egyiptom törvényeiben meg van írva, – שְׂאִין עֶבֶד מוֹלֵךְ – hogy egy szolga sosem kormányozhat, – וְלֹא לֹדֵשׁ בְּגֵדֵי – és nem járhat hercegi ruhákban.

לְפִי חֵלְמוֹ – **...mindegyikünknek az álma szerint...** – אִישׁ כְּחֵלוֹמוֹ – az álomnak megfelelően – וְקָרוֹב לְעִנְיָנוּ – és annak tartalmához illően.

וַיְהִי כִּאֲשֶׁר פִּתְרָה לָנוּ כֵּן הָיָה, אֶתִּי הֵשִׁיב עַל כִּנִּי וְאֶתוֹ תִּלְהָה. (בראשית מא, יג)

És történt, hogy amint megfejtette nekünk, úgy is lett: engem visszahelyezett állásomba, és őt fölakasztatta.” (1Mózes 41:13.)

פְּרָעָה הַנְּזַכָּר לְמַעֲלָה – **engem visszahelyezett állásomba.** – [A „visszahelyezett” ő-je] a fáraóra [utal], akit fentebb már említett [a főpohárnok], – כְּמוֹ שְׂאֵמֶר – amint írva van: – פְּרָעָה קֶצֶף עַל עֶבְדָּיו – „a fáraó megharagudott szolgálaira.” – הָרִי מְקַרָּא קֶצֶר לְשׁוֹן – A vers rövidített nyelvezetet használ, – וְלֹא פֶּרֶשׁ מִי – mivel nem határozza meg konkrétan, ki helyezte vissza [hivatalába a főpohárnokot], – לְפִי שְׂאִין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ – ugyanis semmi szükség konkrét meghatározásra, – מִי הֵשִׁיב – [nevezetesen, hogy] ki volt az, aki visszahelyezte, [hiszen nyilvánvaló, hogy] – מִי שְׁבָדָרוֹ לְהֵשִׁיב – az volt, akinek hatalmában állt

¹¹ Nyilvánvaló, hogy az akkor 30 éves Józsefet ifjúnak (legénynek, fickónak) nevezni csakis lealacsonyító szándékkal lehetett.

visszahelyezni [őt], – והוא פרעה – vagyis a fáraó. – וכן דרך כל מקראות קצרים – Általában így van a rövidített versekkel, – על מי שפעלו לעשות – amelyek olyasvalakiről szólnak, akinek hatalmában áll valamit megtenni, – הם סותמים את הדבר – hogy homályosan fogalmazznak.¹²

וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור, ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה.
(בראשית מא, יד)

Erre elküldött a fáraó és hívatta Józsefet; és kihozták a börtönből, lenyiratkozott, ruhát váltott és bement a fáraóhoz. (1Mózes 41:14.)

וישולח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור, ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה. – A börtönből¹³, – מן בית הסוהר – mert úgy volt kialakítva, mint egyfajta verem. – וכן כל בור שבמקרא – Hasonlóan, valahányszor a bor szó szerepel a Szentírásban, – לשון גומא הוא – az vermet jelent. – ואף אם אין בו מים – Még ha nincs is benne víz, akkor is – bor-nak nevezik, – פוש"א בלעז – ófranciául *fose*.

ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה. – מפני כבוד המלכות – A király iránti tiszteletből.

ויאמר פרעה אל יוסף הלום חלמתי ופתר אין אתו, ואני שמעתי עקיף לאמר תשמע הלום לפתור אתו. (בראשית מא, טו)

És szólt a fáraó Józsefhez: „Álmodtál és nincs, aki megfejtse, rólad pedig azt hallottam, hogy ha hallasz egy álmot, meg tudod fejteni.” (1Mózes 41:15.)

ויאמר פרעה אל יוסף הלום חלמתי ופתר אין אתו, ואני שמעתי עקיף לאמר תשמע הלום לפתור אתו. – [Jelentése:] meghallgatod és megérted az álmot, – לפתור אותו – [s így módon képessé válsz arra,] hogy megfejtsd azt.

ויאמר פרעה אל יוסף הלום חלמתי ופתר אין אתו, ואני שמעתי עקיף לאמר תשמע הלום לפתור אתו. – [Ez a szó] megértést és meghallgatást jelent, – כמו שומע יוסף – akárcsak [a soméa a] „hogy József érti”¹⁴ – אשר לא תשמע לשונו – [vagy a *tismá* az] „amelynek nem érted nyelvét”¹⁵ [szövegrészekben]; – אנטנדרא"ש בלעז – ófranciául *entendre*.

ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי, אלהים יענה את שלום פרעה. (בראשית מא, טז)

Felelt József a fáraónak, mondván: „Ez nem énbennem van, Isten ad majd jó feleletet a fáraónak”. (1Mózes 41:16.)

¹² Azaz az ige alanyának azonosítását az olvasóra bizzák.

¹³ A szövegben szó szerint az áll, hogy „a veremből”.

¹⁴ Lentebb 42:23.

¹⁵ 5Mózes 28:49.

בְּלֻעָי – ...Ez nem énbennem van... – אין הַחִכְמָה מִשְׁלִי – A bölcsesség nem az enyém, – אֱלֹא אֱלֹהִים יַעֲנֶה – Isten ad majd feleletet. – [Vagyis] **וְתַן יְעֲנֶה בְּפִי** – [Vagyis] Ő adja majd a választ a számba, – **לְשִׁלּוֹם פְּרֻעָה** – amely a fáraó meglegedésére fog szolgálni.

וַיְדַבֵּר פְּרֻעָה אֶל יוֹסֵף, בְּחִלְמֵי הַנְּגִי עִמָּד עַל שֵׁפֶת הַיָּאָר. (בראשית מא, יז)

És a fáraó szólt Józsefnek: „Álmomban a folyó partján álltam, (1Mózes 41:17.)

וַהֲנִי מִן הַיָּאָר עֹלֵת שִׁבְעַת פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בְּשֹׁר וַיִּפֹּת הָאָר, וַתִּרְעֶינָה בְּאָחוּ. (בראשית מא, יח)

És íme, a folyóból feljött hét tehén, kövér húsú és szép alakú és legelt a nádasban. (1Mózes 41:18.)

וַהֲנִי שִׁבְעַת פָּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דְּלוֹת וַרְעוֹת הָאָר מְאֹד וַרְקוֹת בְּשֹׁר, לֹא רָאִיתִי כַּהֲנָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְרַע. (בראשית מא, יט)

És íme, feljött utánuk másik hét tehén, sovány, igen rút alakú és sovány húsú, nem láttam ilyen csúnyákat Egyiptom egész országában. (1Mózes 41:19.)

דְּלוֹת – sovány. – כְּחוֹשׁוֹת – Azaz vékony, – **כְּמוֹ מַדּוּעַ אֶתָּה כְּכֹה דָל** – mint [a *dál* a] „Miért vagy olyan sovány?”¹⁶ [szövegrészben], – **דְּאֻמְנוֹן** – az Ámnonról [szóló leírásban].

וַרְקוֹת בְּשֹׁר – és sovány húsú. – **כָּל לְשׁוֹן רְקוֹת שְׁבַמְקָרָא** – A *rákot* minden formája, amely megjelenik a Szentírásban, – **חֲסָרֵי בְּשֹׁר** – a hús hiányára [utal], – **בְּלוֹשׁ שׁ בְּלַעַז** – ófranciául *bloses*.

וַתֹּאכְלֶנָה הַפָּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעוֹת, אֶת שִׁבְעַת הַפָּרוֹת הַרְאֲשׁוֹנוֹת הַבְּרִיאֹת. (בראשית מא, כ)

És az ösztövérek és rút tehének megették az első hét kövér tehenet. (1Mózes 41:20.)

וַתִּבְאֲנָה אֶל קַרְבָּנָה וְלֹא נֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְבָּנָה וּמְרֵאֵיהֶן רַע כְּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, וַאֲיָקֶץ. (בראשית מא, כא)

És mikor megették őket, nem lehetett látni rajtuk, hogy megették, mert csak oly rút alakúak voltak, mint azelőtt. Erre fölébredtem. (1Mózes 41:21.)

¹⁶ 2Sámuel 13:4.

וַאֲרָא בְּחֵלְמִי, וְהִנֵּה שֶׁבַע שְׂבָלִים עֹלֹת בְּקִנְיָה אֶחָד מְלֵאֵת וְטָבוֹת. (בראשית מא, כב)

És láttam álmomban: íme, hét kalász terem egy száron, telt és szép.
(1Mózes 41:22.)

וְהִנֵּה שֶׁבַע שְׂבָלִים צְנֻמוֹת דְּקוֹת שְׂדֵפוֹת קָדִים, צְמַחוֹת אַחֲרֵיהֶם. (בראשית מא, כג)

De íme, hét kalász, aszott, vékony, a keleti széltől elperzselt, nő utánuk.
(1Mózes 41:23.)

צְנֻמוֹת – aszott. – צוֹנְמָא בְּלִשׁוֹן אַרְמִי סָלַע – *cunmá* arámi nyelven azt jelenti: kő. – וְקָשׁוֹת כְּסָלַע – Olyanok akár a fa nedvesség nélkül, – הָרִי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לַחְלוּת – kemények, akár a kő. – וְתַרְגוּמוֹ נִצֵּן לְקִיץ – Onkelosz fordításában: *nácán lákján*, – [azaz] nincs bennük semmi, csupán a [külső mag]burok, – נִצֵּן אֵין בְּהֵן אֶלָּא הַנִּצֵּן לְפִי – mert nincsen bennük mag.

וְתַבְלַעְנָן הַשְּׂבָלִים הַדְּקוֹת אֵת שֶׁבַע הַשְּׂבָלִים הַטָּבוֹת, וְאָמַר אֶל הַחֲרֻטָּיִם וְאֵין מַגִּיד לִי.
(בראשית מא, כד)

És a vékony kalászok elnyelték a hét szép kalászt. Elmondtam az írástudóknak, de nincs, aki megmagyarázza nekem. (1Mózes 41:24.)

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל פְּרַעֲהוּ הַלּוֹם פְּרַעֲהוּ אֶחָד הוּא, אֵת אֲשֶׁר הֶאֱלִהִים עֲשֵׂה הַגִּיד לְפְרַעֲהוּ. (בראשית מא, כה)

És József mondta a fáraónak: „A fáraó álma egy; amit Isten tenni akar, azt jelentette ki a fáraónak. (1Mózes 41:25.)

שֶׁבַע פְּרוֹת הַטָּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשֶׁבַע הַשְּׂבָלִים הַטָּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה, הַלּוֹם אֶחָד הוּא.
(בראשית מא, כו)

A hét szép tehén hét év és a hét szép kalász hét év, egyetlen álom ez.
(1Mózes 41:26.)

– כִּלְוֵן אֵינֵן אֶלָּא שֶׁבַע – *...hét év és... hét év...* – Ez összesen csupán [ugyanaz a] hét [év]¹⁷. – וַאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוֹם פְּעָמִים – Azért ismétlődik meg az álom, – לְפִי שֶׁהִדְבָּר מְזַמֵּן – mert [amiről szól] az nemsokára bekövetkezik, –

¹⁷ Vagyis a második álom csupán ismétlése az első álomnak.

וְעַל – ahogyan azt [József] utána el is magyarázta [a fáraónak]: – כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ לוֹ בְּסוּף הַשָּׁנֹת הַחֲלוּם וְגוֹמֵר – „És a fáraó álma azért jelentkezett kétszer...”¹⁸

– הַגִּיד לְפָרְעָה – A hét jó évvel kapcsolatban ez áll: – „Azt jelentette ki [Isten] a fáraónak”¹⁹, – לְפִי שֶׁהָיָה סְמוּךְ – mert annak bekövetkezte már küszöbön állt; – וּבְשָׁבַע שְׁנֵי רָעַב נֹאמֵר – míg ellenben a hét szűk esztendővel kapcsolatban ez áll: – הִרְאָה אֶת פָּרְעָה – „Azt megmutatta [Isten] a fáraónak”,²⁰ – לְפִי – mivel a dolog még távoli volt, – נֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מְרָאָה – s így a helyes kifejezés a „megmutatás”.

וְשָׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעַת הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשָׁבַע הַשָּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים, יְהִי שֶׁבַע שְׁנֵי רָעַב. (בראשית מא, כז)

A hét sovány és rút tehén, amelyek utánok feljöttek, szintén hét év, a hét üres és a keleti széltől elperzselt kalász az éhség hét esztendejét jelenti. (1Mózes 41:27.)

הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה, אשר האלהים עשה הראה את פרעה. (בראשית מא, כח)

Ez az, amit a fáraónak mondtam: amit Isten cselekedni akar, azt megmutatta a fáraónak. (1Mózes 41:28.)

הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת, שֶׁבַע גְּדוֹל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, כט)

Jönni fog hét esztendő, amelyekben nagy bőség lesz Egyiptom egész országában. (1Mózes 41:29.)

וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעַב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְכִלָּה הַרְעַב אֶת הָאֶרֶץ. (בראשית מא, ל)

De utánuk az éhség hét esztendeje következik, ezekben elfelejtenek minden bőséget Egyiptom országában, és az éhség pusztítja az országot. (1Mózes 41:30.)

– Ez az elnyelés [aktusának] értelmezése. – הוא פְּתוּרוֹן הַבְּלִיעָה – **elfelejtenek minden bőséget.**²¹ – וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׁבַע

¹⁸ 32. vers.

¹⁹ 25. vers.

²⁰ 28. vers.

²¹ Melyik álombeli történésből vezette ezt le József?

וְלֹא יִדְעוּ הַשָּׂבַע בְּאֶרֶץ מִפְּנֵי הַרְעָב הַהוּא אַחֲרֵי כֵן, כִּי כָבֵד הוּא מְאֹד. (בראשית מא, לא)

És nem ismerik majd azután a bőséget az országban az éhség miatt, amely utána lesz, mert igen súlyos lesz az. (1Mózes 41:31.)

וְלֹא יִדְעוּ הַשָּׂבַע – És nem ismerik majd azután a bőséget az országban.

– הוא פְּתוּרָוֶן – Ez annak az értelmezése, hogy – וְלֹא נִדְעָ כִּי בָאוּ אֶל קַרְבָּנָה – „nem lehetett látni rajtuk, hogy megették.”²²

וְעַל הַשָּׁנוֹת הַחֲלוּם אֶל פְּרַעְהַ פְּעַמִּים, כִּי נִכּוֹן הַדְּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמַּהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ.
(בראשית מא, לב)

És a fáraó álma azért jelentkezett kétszer, mert elhatározott dolog Isten részéről és Isten hamarosan véghez is viszi. (1Mózes 41:32.)

נִכּוֹן – elhatározott dolog. – מְזֻמָּן – [náchon azt jelenti]: készen áll.

וְעַתָּה יֵרָא פְּרַעְהַ אִישׁ נְבוֹן וְחָכֵם, וְיִשְׁיִיתְהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, לג)

Most szemeljen tehát ki a fáraó egy értelmes és bölcs férfiút és állítsa Egyiptom országának élére. (1Mózes 41:33.)

וַעֲשֵׂה פְּרַעְהַ וַיִּפְקֵד פְּקָדִים עַל הָאֶרֶץ, וְחִמַּשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשָׁבַע שָׁנֵי הַשָּׂבַע. (בראשית מא, לד)

Tegye ezt a fáraó, rendeljen felügyelőket az ország fölé és készítse fel Egyiptom országát a bőség hét esztendejében. (1Mózes 41:34.)

וְחִמַּשׁ – és készítse fel. – כְּתַרְגוּמוֹ וַיִּזְרֵז – Ahogyan Onkelosz fordítja: *vijzáréz*.

– וַכֵּן וְחִמַּשְׁתִּים – Hasonlóan: *váchámusim*²³.

וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֲכָל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה, וַיִּצְבְּרוּ בָר תַּחַת יַד פְּרַעְהַ אֲכָל בְּעָרִים וְשָׁמְרוּ. (בראשית מא, לה)

Gyűjtsék össze az elkövetkező jó esztendőknél minden elesését, halmozzanak fel a városokban gabonát a fáraó keze alatt eleségül és őrizték meg. (1Mózes 41:35.)

אֶת כָּל אֲכָל – minden elesését. – שֵׁם דְּבָר הוּא – [Az *ochel* szó] főnév, – לְפִיכָּהּ – és a כ – וַיִּקְבְּצוּ בְּפֶתַח קָטָן – követezőképp a hangsúly az *a*-en van, – טַעְמוֹ בְּאֵלֶּךָ”

²² Fentebb 21. vers.

²³ 2Mózes 13:18. „és [harcra] fölfegyverkezve [vonultak ki Izráel fiai Egyiptom országából]”.

pátách kátán-nal²⁴ van vokalizálva. – וְאוֹכֵל שֶׁהוּא פּוֹעֵל – Az *ochél*) szónak, amikor ige, – כָּגוֹן כִּי כֹל אוֹכֵל חֶלֶב – pl.: „Mert bárki eszik [*ochél*] oly [barom] zsírjából,”²⁵ – טַעֲמוֹ לְמִטָּה בְּכָף – a második szótagjára esik a hangsúly, a כ-*ra*, – וְנִקְוֶה קָמָץ קָטָן – és *káméc kátán*-nal²⁶ van vokalizálva.

תַּחַת יַד פְּרִעָה – a fáraó keze alatt. – בְּרִשׁוֹתָו – [Jelentése:] az ő felügyelete alatt – וּבְאוֹצְרוֹתָיו – és az ő élelemraktáraiban.

וְהִיָּה הָאֵכָל לְפִקְדוֹן לְאֶרֶץ לְשִׁבְעַ שְׁנֵי הָרָעַב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְלֹא תִכְרַת הָאֶרֶץ בְּרָעַב. (בראשית מא, לו)

És legyen az eleség összegyűjtve az ország számára az éhség hét esztendejére, amelyek Egyiptom országában lesznek, hogy el ne pusztuljon az ország az éhség miatt. (1Mózes 41:36.)

– És legyen az eleség. – הַצָּבוּר – Az összegyűjtött [eleség] – כְּשֶׁאָר – [ugyanolyan funkciót] fog [betölteni], mint bármely más letétbe helyezett dolog, – הַגָּנוּז לְקִיּוּם הָאֶרֶץ – amelyet az ország fenntartása céljából raktároztak el.

וַיִּיטֹב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְרִעָה, וּבְעֵינֵי כָל עַבְדָּיו. (בראשית מא, לד)

És jónak tetszett a dolog a fáraó szemében és mind a szolgálói szemében. (1Mózes 41:37.)

וַיֹּאמֶר פְּרִעָה אֶל עַבְדָּיו, הֲנִמְצָא כְּזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ. (בראשית מא, לח)

És szólt a fáraó szolgálóihoz: „Találhatunk-e olyan embert, mint ez, egy embert, akiben Isten szelleme van?” (1Mózes 41:38.)

– Találhatunk-e olyan embert, mint ez.²⁷ – הַנִּשְׁפָּח כְּדִין – [Onkelosz így fordítja:] *hániskách ködén* [„Találhatunk-e egy másik olyat, mint ez,”] – אִם נִלְךְ וּנְבַקְשֶׁנוּ – [azaz:] „Ha elindulnánk, hogy keressük, – הֲנִמְצָא כְמוֹהוּ – találnánk-e hozzá hasonlót?” – הַנִּמְצָא לְשׁוֹן תְּמִיּהָ – A *hánimcá* szó kételkedést fejez ki; – וְכֵן כָּל הָא – és ugyanez igaz valahányszor a ה – תְּכָה – mint prefixum szerepel, – וּנְקוּדָה בְּחֵט־ף פְּתַח – és *chátáf pátách*-hal van vokalizálva [ה].

²⁴ Rási elnevezése arra, amit mi ma *szegol*-nak nevezünk.

²⁵ 3Mózes 7:25.

²⁶ Rási elnevezése arra, amit mi ma *céré*-nek nevezünk.

²⁷ Mit jelent a *הַנִּמְצָא* (*hánimcá*): 1. „Található-e?” – a szó *נִפְעַל* (*nif’ál*) konjugációban, egyes szám harmadik személyben szerepel; vagy 2. „Találhatunk-e?” – a szó *קָל* (*kál*) konjugációban, többes szám első személyben szerepel. Amennyiben Onkelosz az előbbi gondolta volna, akkor a *אֲשֶׁתִּכָּח* (*háistákách*) szóval fordította volna.

וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֶל יוֹסֵף אַתְּהִי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אֹתְךָ אֶת כָּל זֹאת, אֵין נְבוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ. (בראשית מא, ט)

És szólt a fáraó Józsefhez: „Miután Isten mindezt tudatta veled, nincs oly értelmes és bölcs ember, mint te. (1Mózes 41:39.)

לְבַקֵּשׁ – אין נבון וְחָכָם כְּמוֹךָ – **nincs oly értelmes és bölcs ember, mint te.** – אֵישׁ נְבוֹן וְחָכָם – [Azaz,] ha egy értelmes és bölcs embert szeretnénk keresni, – שְׂאֲמַרְתָּ – ahogyan tanácsoltad, – לֹא נִמְצָא כְּמוֹךָ – senkit sem találunk, aki olyan, mint te.

אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי וְעַל פִּיךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי, רַק הַכֶּסֶא אֲגַדֵּל מִמֶּנּוּ. (בראשית מא, מ)

Te leszel házam fölött és a te parancsod szerint igazodjék egész népem, csak a trónon leszek nagyobb, mint te”. (1Mózes 41:40.)

יִשָּׁק – **igazodjék.** – יִתְזַן, יִתְפָּרַס – [Onkelosz úgy fordítja:] *jitzán* [„lesz táplálva”]. – כָּל צְרֻכֵי עַמִּי – Népem minden szükséglete – יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ – rajtad keresztül lesz biztosítva, – כְּמוֹ וּבֶן מִשָּׁק בֵּיתִי – akárcsak [a mesek az] „és házam tisztartója”²⁸ – וַיִּכְמוּ נִשְׁקוּ בָר – vagy [a *násku* a] „lássátok el magatokat élelemmel”²⁹ [szövegrészekben]; – גַּרְנִישׁוֹן בְּלַעַז – ófranciául *garnison*.

רַק הַכֶּסֶא – **csak a trónon.** – שִׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ – [Azaz] csupán azért mert engem királynak neveznek.

כְּמוֹ – **trónon.** – לְשׁוֹן שֵׁם הַמְּלוּכָה – *A kiszé* [itt] a királyság szinonimája, – וַיִּגְדֵּל אֶת כֶּסְאוֹ מִכֶּסֶא אֲדוֹנֵי הַמְּלָכִים – mint az „és tegye nagyobbá trónját még az én uramnak, [Dávid] királynak a trónjánál is”³⁰ [szövegrészben].

וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֶל יוֹסֵף, רְאֵה נִתְתִּי אֹתְךָ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (בראשית מא, מא)

És szólt a fáraó Józsefhez: „Lásd, Egyiptom egész országa fölé tettelek”. (1Mózes 41:41.)

נִתְתִּי אֹתְךָ – **fölé tettelek.** – מִנִּיתִי יָתֵךְ – [Onkelosz ezt úgy fordítja:] *mánéti játách* [„kineveztelek téged”]. – וַאֲף עַל פִּי כֵן לְשׁוֹן נִתְיָנָה הוּא – Mindazonáltal³¹ [a szó jelentéstartalmában] benne van az „adás,” – כְּמוֹ וּלְתַתֵּךְ עָלָיוֹן – akár az „és hogy tegyen téged magasan föléje”³² [szövegrészben]. – בֵּין לְגִדְלָה – Mind a magas rangra

²⁸ Fentebb 15:2.

²⁹ Zsoltárok 2:12.

³⁰ 1Királyok 1:37.

³¹ Még a kinevezés értelemben is.

³² 5Mózes 26:19.

emelés vonatkozásában, – בין לשפלות – mind pedig a lefokozás vonatkozásában – כמו נתתי אֶתְכֶם נְבִזִים וּשְׁפָלִים – a *nötiná* a megfelelő terminus, – נופל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו – akárcsak a „megvetetté és megalázottá teszlek benneteket”³³ [szövegrészben].

וַיִּסַּר פְּרָעָה אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל יַד יוֹסֵף, וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ וַיַּשֶּׂם רֶבֶד הַזָּהָב עַל צְוָאוֹ. (בראשית מא, מב)

És levette a fáraó pecsétgyűrűjét az ujjáról, és József ujjára húzta, felöltöztette lenvászonruhába, és aranyláncot akasztott a nyakába. (1Mózes 41:42.)

וַיִּסַּר פְּרָעָה אֶת טַבַּעְתּוֹ – És levette a fáraó pecsétgyűrűjét az ujjáról... – נְתִינָה טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ – A királyi gyűrű odanyújtása – היא אות למי שנוהגה לו – jeladás a megajándékozott számára, – להיות שני לו לגדלה – hogy a király után rangban a másodikká lépett elő a hatalomban.

...lenvászonruhába... – דְּבַר חֲשִׁיבוֹת הוּא בְּמִצְרַיִם – A lenvászonnak nagy értéke volt Egyiptomban.

...láncot... – עֲנָק – [rövid azt jelenti:] nyaklánc. – ועל שהוא רצוף בטבעות – Mivel sorba fűzött gyűrűkből áll, – קרוי רֶבֶד – *rövid*-nek, „lánc”-nak nevezik. – וכן – [A szó] ugyanígy [megtalálható a következő helyeken]: „Terítőket terítettem fekhelyemre”,³⁴ – רִצְפָתִי עֲרָשִׁי מִרְצָפוֹת – [vagyis] „Takarók sorával terítettem le (*rávádti*) ágyamat.” – בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה – Misnai kifejezésekben is találkozunk vele: – מִקָּץ רוֹבְדִים שֶׁל אָבֶן – „sorba [rakott] kövekkel (*roudin*) körülvéve.”³⁵ – עַל הַרְוֵד שֶׁבְּעִוְרָה – [Vagy:] „A Szentély-udvar kőlapsorán,” – וְהִיא – ahol [a *roued*] a padlózatra utal [amely sorba rakott kövekből van kirakva].

וַיַּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבָרָה, וַנְּתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, מג)

Körülvitte második kocsiján és kiáltották előtte: térdre! És megtette őt Egyiptom egész országa fölé. (1Mózes 41:43.)

בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה – második kocsiján. – הִשְׁנִיָּה לְמִרְכָּבָתוֹ – Saját kocsijához képest a második, – הִמְהִלָּתָ אֲצֵל שְׁלוֹ – amely az övé mellett halad.³⁶

³³ Máláchi 2:9.

³⁴ Példabeszédek 7:16.

³⁵ Midot 1:8.

³⁶ Náchmanidésszel és Ibn Ezrával ellentétben, akik a מִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה (*mirkevet hámisne*)-t az alkirály kocsijaként azonosítják, Rási, Onkelossal egyetértésben, úgy magyarázza, hogy ez a fáraó másodrangú avagy második kocsija.

דִּין אָבָא – térdre (ávréch). – כְּתַרְגוּמוֹ – Ahogyan Onkelosz fordítja: – דִּין אָבָא – „Ez a király társa”. – רַךְ בְּלִשׁוֹן אַרְמֵי מֶלֶךְ – Az arámiban a *rách* királyt jelent. – בְּהַשְׁתַּפֵּיךְ – A *Hásutáfin* [talmudi fejezetben ezt találjuk:] – לָא וּבְדַבְרֵי אַגְדָּה דְרִישׁ רַבֵּי יְהוּדָה – „Sem király, sem egy király fia.”³⁷ – Az Ágádában³⁸ Jehudá rabbi így magyarázta: – אַבְרָךְ זֶה יוֹסֵף – Az *ávréch* Józsefrefe utal [áú – öreg, *rách* – fiatal], – שֶׁהוּא אָב בְּהַכְמָה – aki „öreg” volt a bölcsességben – וְרַךְ בְּשָׁנָיִם – és „fiatal” évei számának tekintetében. – אָמַר לוֹ רַבֵּי יוֹסֵף בֶּן דּוּרְמִסְקִית – és Joszé ben Durmászkit azt mondta neki: – עַד מָתִי אֶתְּהַ מְעוֹת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים – „Meddig fogod még félremagyarázni a Szentírást?” – אֵין אַבְרָךְ – Az *ávréch* szónak semmi máshoz nincs köze, – אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרַפִּים – csakis a *birkájim*³⁹ [térdek] szóhoz, – שֶׁהֶפֶל יְהוָה נִכְנָסִין וְיוֹצֵאִין תַּחַת יָדוֹ – mivel mindenki csupán az ő engedélyével léphet be és távozzhat majd, – כְּעֵינֵן שְׁנֵאמַר – amint írva van: – וְנִתּוֹן אוֹתוֹ וְגוֹמֵר – „És kinevezte őt [Egyiptom egész országa fölé.]”

וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל יוֹסֵף אֲנִי פֶרְעֹה, וּבְלִעְדֶּיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.
(בראשית מא, מד)

És szólt a fáraó Józsefhez: „Én vagyok a fáraó, de te nélkülöd ne emelje fel senki se kezét, se lábát Egyiptom egész országában”. (1Mózes 41:44.)

אֲנִי פֶרְעֹה – Én vagyok a fáraó. – שֵׁשׁ יְכוּלֶת בְּיָדִי – És [ezért] hatalmamban áll – לְגִזּוֹר גְּזָרָה עַל מְלֻכוֹתַי – rendeleteket kibocsátanom királyságomban, – וְאֲנִי גֹזֵר – és ezennel elrendelem, – **שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ – hogy ne emelje fel senki se kezét – בְּלִעְדֶּיךָ – nélkülöd.** – [Jelentése:] a te engedélyed nélkül. – דְּבַר אַחֵר – **אֲנִי אֶהְיֶה – Egy másik magyarázata [annak, hogy:] „Én vagyok a fáraó”:** – וְהוּא דְגָמַת רַק – „Én leszek a király, – וּבְלִעְדֶּיךָ וְגוֹמֵר – de te nélkülöd, stb.”⁴⁰ – הַכֶּסֶף – Ez [a magyarázat] hasonló ahhoz, hogy: „csak a trónon”⁴¹ [leszek nagyobb, mint te].”⁴²

אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ – se kezét, se lábát. – כְּתַרְגוּמוֹ – [Ezt úgy kell magyarázni,] ahogyan Onkelosz fordítja.⁴³

³⁷ *Bává bátrá* 4a.

³⁸ Szifré, *5Mózes* 1.

³⁹ Vagyis az emberek hódolnak neki (letérdelnek előtte).

⁴⁰ Azaz te fogsz uralkodni, de engem neveznek királynak.

⁴¹ Azaz a trón révén.

⁴² 40. vers.

⁴³ יָת יְרָה לְמִיחַד זֵין (ját jödé löméchád zéjn) – [Senki se emelje fel] a kezét, hogy kardot ragadjon, וְיָת רַגְלָה לְמַרְכַּב עַל סוּסָא, (vöjót ráglé lömirkáv ál szuszjá) – vagy a lábát, hogy lóra szálljon.

וַיִּקְרָא פְּרַעֲהָ שֵׁם יוֹסֵף צָפְנַת פְּעֻנַח וַיִּתֵּן לוֹ אֶת אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פְּרַע כִּהֵן אֵן לְאִשָּׁה, וַיֵּצֵא יוֹסֵף
עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, מה)

És elnevezte a fáraó Józsefet Cáfánát-Pánéáchnak és feleségül adta neki Osznátot, Poti Ferá, Ön papjának leányát. És kiment József Egyiptom földjére. (1Mózes 41:45.)

צָפְנַת פְּעֻנַח – **Cofnát-Pánéách.** – מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת – [Jelentése:] a rejtett dolgok magyarázója. – וַאֲיֵן לְפַעְנַח דְּמִיּוּן בַּמִּקְרָא – A *pánéách* szónak nincs megfelelője a Szentírásban.

פּוֹטִי פְּרַע – **Poti Ferá.** – הוּא פּוֹטִיפָר – Ő Potifár⁴⁴, – de [itt már] Poti Ferának nevezték, – עַל שְׁנוֹסְתָרְס מְאָלִיו – mert impotenssé vált⁴⁵, – לְפִי שְׁחָמַד אֶת – mivel megkívánta Józsefet.

וַיּוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעַמְדוֹ לְפָנָי פְּרַעֲהָ מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלְּפָנָי פְּרַעֲהָ וַיַּעֲבֹר בְּכֹל
אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, מז)

És József harminc éves volt, mikor a fáraó, Egyiptom királya előtt állott; és kiment József a fáraó színe elől és bejárta Egyiptom egész országát. (1Mózes 41:46.)

וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשִׁבְעַת שָׁנֵי הַשָּׁבַע לְקַמְצִים. (בראשית מא, מז)

Az ország a bőség hét esztendejében gazdagon termett. (1Mózes 41:47.)

וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ – **Az ország... termett.** – כְּתַרְגוּמוֹ – [Ezt úgy kell magyarázni,] ahogyan Onkelosz fordítja.⁴⁶ – וַאֲיֵן הַלְשׁוֹן נִצְעָק מִלְשׁוֹן עֲשִׂיָּה – A [vátáász] szó ennek ellenére nem veszíti el csinálás/készítés jelentését.

לְקַמְצִים – **gazdagon.** – קוּמָץ עַל קוּמָץ – Apránként, – יָד עַל יָד הָיוּ אוֹצְרִים – minden sietség nélkül raktározták el [a termést].

וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֲכָל שְׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתְּנוּ אֲכָל בְּעָרִים, אֲכָל שָׂדֵה הָעִיר אֲשֶׁר
סְבִיבֹתֶיהָ נִתְּנוּ בְּתוֹכָהּ. (בראשית מא, מח)

És összegyűjtötték a hét esztendőnek minden eleségét, amely Egyiptom országában volt, és az eleséget elraktározták a városokban; minden

⁴⁴ Akinek Józsefet először eladták Egyiptomban.

⁴⁵ Nem emberi kéz tette azzá, magyarán nem kasztrálták, hanem az Örökkévaló tette impotenssé, létszólág természetes okok folytán.

⁴⁶ Azaz: וַיִּכְנְשׁוּ דִירֵי אֶרֶץ (uchnásu dájré ár) – az ország lakosai felhalmozták.

városba a körülötte levő mező eleségét vitték. (1Mózes 41:48.)

אֶקַל שְׂדֵה הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ נִתְּן בְּתוֹכָהּ – ...minden városba a körülötte levő mező eleségét vitték. – שְׂפָל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמֶדֶת פְּרוֹתֶיהָ – Mivel minden földterület megőrzi a maga terményét, – וְנוֹתְנִין בְּתִבּוּאָה – [ezért] a gabona közé elhelyeznek – מֵעֵפֶר הַמָּקוֹם – némi termőföldet arról a helyről, [ahol a gabona nőtt], – וּמַעֲמִיד אֶת – s az megóvjá a gabonaszemeket a rothadástól.

וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כַּחֲוֵל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד, עַד כִּי חָדַל לְסַפֵּר כִּי אֵין מְסֻפָּר. (בראשית מא, מט)

És felhalmozott József annyi gabonát, mint a tenger fővénye, igen sokat, végre abbahagyta a számlálást, mert megszámlálhatatlan volt. (1Mózes 41:49.)

עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר – végre abbahagyta a számlálást. – [Jelentése:] míg aztán végül a számoló abbahagyta a számlálást. – וַיִּהְיֶה זֶה – még azután végül a számoló abbahagyta a számlálást. – מִקְרָא קִצָּר – Íme, ez egy rövidített vers.⁴⁷

לְכִי שָׂאִין מְסֻפָּר – [A ki éjn miszpár azt jelenti, hogy] mert megszámlálhatatlan volt;⁴⁸ – וַיִּהְיֶה כִּי מִשְׁמֵשׁ בְּלִשׁוֹן דְּהָא – itt a ki azért/mert értelemben szerepel.

וַיְלִיֹּסֶף יְלָד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרִם תְּבוּא שְׁנַת הָרָעָב, אֲשֶׁר יִלְדָה לוֹ אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע פֶּהֵן אֹן. (בראשית מא, נ)

És Józsefnek, még mielőtt bekövetkezett volna az éhség esztendeje két fia született, akiket Osznát, Poti Ferának, Ón papjának leánya szült neki. (1Mózes 41:50.)

מִגַּם מִלִּפְנֵי הָרָעָב – még mielőtt bekövetkezett volna az éhség esztendeje.⁴⁹ – מִכָּאֵן – Innét tudjuk, – וְאִסּוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטּוֹ – hogy az embernek nem szabad házasesetet élnie – בְּשָׁנֵי רָעֲבוֹן – az éhínség éveiben.

וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה, כִּי נִשְׁנֵי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי. (בראשית מא, נא)

És nevezte József az elsőszülöttet Menassénak, mert Isten elfelejtette velem minden szenvedésemet és atyám egész házat. (1Mózes 41:51.)

⁴⁷ Azaz nem amlíti a vers, hogy ki az, aki abbahagyta a számolást.

⁴⁸ Szó szerint: „nem volt szám”.

⁴⁹ Miért fontos az, hogy József gyermekei még az éhség esztendeit megelőzően születtek?

וְאֵת שֵׁם הַשָּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם, כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי. (בראשית מא, נב)

A másikat nevezte Efrájimnak, mert Isten megszorított engemet nyomorúságom országában. (1Mózes 41:52.)

וּתְחִלֵּינָה שִׁבְעַת שָׁנֵי הַשָּׂבַע, אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, נג)

És a bőség hét esztendeje, amely Egyiptom országában volt, véget ért. (1Mózes 41:53.)

וּתְחִלֵּינָה שִׁבְעַת שָׁנֵי הָרָעָב לְבֹא פֶּאֶשֶׁר אָמַר יוֹסֵף, וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לְחֶם. (בראשית מא, נד)

És kezdett bekövetkezni az éhség hét esztendeje, amint József megmondotta, és volt éhség minden országban, de Egyiptom egész országában volt kenyér. (1Mózes 41:54.)

וּתְרַעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל פְּרֹעֶה לְלֶחֶם, וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה לְכָל מִצְרַיִם לְכוּ אֵל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. (בראשית מא, נה)

És éhezett Egyiptom egész országa, és a nép kiáltott a fáraóhoz kenyérért. Ekkor a fáraó mondta egész Egyiptomnak: „Menjetek Józsefhez, amit mond nektek, azt tegyétek”. (1Mózes 41:55.)

וּשְׁהַרְקִיבָה – És éhezett Egyiptom egész országa...⁵⁰ – וּתְרַעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם – Igaz, de az elraktározott gabona mind megrohadt, – חוּץ מִשָּׁל יוֹסֵף – kivéve Józsefét.

לְפִי שְׁהִיָּה יוֹסֵף – ...amit mond nektek, azt tegyétek.⁵¹ – אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ – Mert József utasította őket, – שְׁיִמּוּלוּ – hogy metéltessék magukat körül. – כִּף – Amikor a fáraó elé járultak, és elmondták neki: – וַיִּשְׁבְּאוּ אֶצְלָ פְּרֹעֶה וְאוֹמְרִים – „Ezt követeli tőlünk, ,” – אָמַר לָהֶם – ő azt mondta nekik: – וְלָמָּה לֹא – Hát nem jelentette – וְהֵלֵא הַכְרִיז לָכֶם – „Miért nem tároltatok el gabonát?” – צְבַרְתֶּם בְּר – „Miért nem tároltatok el gabonát?” – אָמְרוּ לוֹ – hogy az éhség évei következnek?” – וְהֵלֵא הַכְרִיז לָכֶם – „Sok gabonát begyűjtöttünk, de [mind] megrohadt.” – אָמַר לָהֶם – Ó erre azt mondta nekik: – אִם כֵּן – „Ebben az esetben – הָרִי גִזַּר עַל – mindent, amit mond nektek, azt tegyétek! – כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ – Mert [láthatjátok, hogy] rendeletet adott ki a gabonára [hogy az rothadjon

⁵⁰ De hát az előző versben meg az áll: „Egyiptom egész országában volt kenyér”!?

⁵¹ Miért kellett a fáraónak így rendelkeznie?

meg], – וְהִקְיָבָה – és az megrothadt; – מִה אִם יִגְזֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת – mi van hát, ha ellenünk bocsát ki rendeletet, és meghalunk?”

וְהָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ, וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לַמִּצְרַיִם וַיַּחְזֹק הָרַעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (בראשית מא, נו)

És éhség volt az egész földön, és József megnyitotta mind a magtárakat és eladott gabonát Egyiptomnak, és nagy volt az éhség Egyiptom országában. (1Mózes 41:56.)

עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ – az egész földön. – מִי הֵם פְּנֵי הָאָרֶץ – Kikre utal a *pné háárec*? – אֱלוֹ הַעֲשִׂירִים – A gazdagokra.

אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם – mind a magtárakat.⁵² – כְּתִיבֵנוּמוּ – [Úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: – דִּי בְּהוֹן עֲבוּרָא – „amiben volt gabona.”⁵³

וַיִּשְׁבֹּר לַמִּצְרַיִם – és eladott gabonát Egyiptomnak. – וְלִשְׁוֹן קִנְיָן – שָׁבֵר לְשׁוֹן מְכָר וְלִשְׁוֹן קִנְיָן – כָּאֵן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן מְכָר – A *secher* egy eladásra vagy vételre használt kifejezés. – הוּא – A *secher* egy eladásra vagy vételre használt kifejezés. – Itt [éppen] eladás értelemben szerepel, – שָׁבֵר לְשׁוֹן מְכָר – [ugyanakkor] a „vegyetek nekünk egy kis eleséget”⁵⁴ [szövegrészben a *sivru*] – לְשׁוֹן קִנְיָן – vétel értelemben szerepel. – וְאֵל תֹּאמַר – Ne gondold [azonban, hogy ez a szó] – אִינוּ כִּי אִם – csupán a gabona [vételének és eladásának] kontextusában [használható], – שָׁאֵף בֵּינָן וְחֶלֶב מִצֵּינוּ – mivel borra és tejure vonatkozóan is találkozunk vele [a Szentírásban]: – וּלְכוּ שָׁבְרוּ בְּלֹא כֶסֶף וּבְלֹא מַחִיר יֵין וְחֶלֶב – „jőjjetek, vásároljatok gabonát pénz nélkül és ár nélkül bort és tejet.”⁵⁵

וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָּה לְשָׁבֵר אֶל יוֹסֵף, כִּי חָזַק הָרַעַב בְּכָל הָאָרֶץ. (בראשית מא, נו)

És minden ország eljött Egyiptomba Józsefhez, hogy vegyen gabonát, mert nagy volt az éhség az egész földön. (1Mózes 41:57.)

אֶל יוֹסֵף – És minden ország eljött Egyiptomba. – וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָּה – Józsefhez, hogy vegyen.⁵⁶ – וְאִם תִּדְרָשׁוּהוּ כְּסָדְרוֹ – Mert ha abban a szórendben magyarázod, amelyben áll, – הָיָה צְרִיךְ לְכַתּוּב – akkor így kellene hangozzék: – לְשָׁבֵר מִן יוֹסֵף – hogy vegyenek Józseftől.

⁵² A szövegben szó szerint úgy szerepel, hogy „mindent, amelyben volt.”

⁵³ Onkelosz kiegészíti a szöveget az eredetileg abban nem szereplő „gabona” szóval.

⁵⁴ Lentebb 43:2.

⁵⁵ *Jesájá* 55:1.

⁵⁶ Ebben a versben fel kell cserélni a szórendet annak érdekében, hogy érthető legyen. A *בָּאוּ מִצְרַיִמָּה לְשָׁבֵר אֶל יוֹסֵף* (*báú micráimá lisbor el Joszéf*) helyett a következő szórend szerint kell értelmezni: *בָּאוּ מִצְרַיִמָּה אֶל יוֹסֵף לְשָׁבֵר* (*báú micráimá el Joszéf lisbor*).

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבָר בְּמִצְרַיִם, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְּרָאוּ. (בראשית מב, א)

És látta Jákob, hogy Egyiptomban van gabona, és azt mondta Jákob a fiainak: Miért tettetitek magatokat? (1Mózes 42:1.)

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבָר בְּמִצְרַיִם – És látta Jákob, hogy Egyiptomban van gabona (*szever*)... – וַיִּמְהִיךְ רָאָה – Honnan látta? – וַיִּהְיֶה לֹא רָאָה – Vajon nem látta, – אֶלָּא שָׁמַע – csak hallotta-e, – שָׁנְאַמֶּר – ahogy írva van:⁵⁷ – „לִמֵּה, הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגֹמֵר – „Íme, hallottam...”, – וַיִּמְהוּ וַיֵּרָא – akkor miért van írva „látta”? – בְּאַסְפִּיקֵי לְרִיאָה שֶׁל קֹדֶשׁ – Egy isteni látomást látott, – שְׁעָרֵי יֵשׁ לֹו שָׂבָר בְּמִצְרַיִם – hogy lehet még reménysége Egyiptomban [*szever* reményt jelent], – וְלֹא הִיְתָה נְבוּאָה מִמֶּשׁ – de nem volt igazi prófécia, – לְהוֹדִיעוֹ בְּפִרוּשׁ – ami egyértelműen elmondta volna neki, – שְׁנֵה יוֹסֵף – hogy ez [a remény] József.

לָמָּה תִּתְּרָאוּ עֲצֻמְכֶם – ...Miért tettetitek (titráu) magatokat? – מִיֵּרָא תִּתְּרָאוּ – Miért tettetitek magatokat – בְּפָנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עִשׂוּ – Ismael és Ézsau fiainak szemében – כְּאֵלֹוּ אִתְּם שְׁבַעִים – jóllakottaknak? – בְּאוֹתָהּ שְׁעָרֵי הָהָרָה לְהֵם תְּבוּאָה – Akkor még volt termésük [Jákob gyermekeinek, ezért csak a látszat miatt aggódott]. – וְלִי נִרְאָה פְּשׁוּטוֹ לָמָּה תִּתְּרָאוּ – És nekem [Rásinak] az tűnik az egyszerű magyarázatnak arra, hogy: „Miért tettetitek magatokat?” – לָמָּה יְהוּ הַלֵּל מִסְתַּכְּלִין בְּכֶם – Miért bámuljon mindenki titeket – וּמִתְמַיְהִים בְּכֶם – és csodálkozzon rajtatok, – שְׂאִין בְּטָרָם – hogy ti nem gondoskodtok magatoknak ételről, – וּמִפִּי אַחֲרַיִם – mielőtt teljesen elfogy, ami a kezetekben van? – שְׁיִכְלָה מֶה שְׁבִידְכֶם – másoktól pedig azt a magyarázatot hallottam – שְׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה – hogy ez [a *titráu* kifejezés „telítettséget” jelent, és mivel a héber nyelvben egyes kifejezések jelentését meg lehet fordítani⁵⁸ ez itt] valójában „elgyengülést” jelent, – לָמָּה תִּתְּרָאוּ – azaz miért hagyjátok magatokat elgyengülni az éhségtől. – וְדוּמָה לוֹ – [A *titráu* kifejezés „telítettség”-kénti értelmezése] hasonlít ehhez: – הוּא יוֹרָא – „...és aki telít, maga is telítettik”.⁵⁹

וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׂבָר בְּמִצְרַיִם, רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׂם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת. (בראשית מב, ב)

Majd ezt mondta: Hallottam, hogy Egyiptomban van gabona; menjetek le oda, és vegyetek nekünk onnan gabonát, hogy éljünk, és meg ne haljunk. (1Mózes 42:2.)

רְדוּ שָׁמָּה – ...menjete le oda (rödu)... – וְלֹא אָמַר לָכוּ – És nem az van írva: menjetek (*löchu*). – רָמַז – Ez egy utalás – לְמַאֲתִים וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים – a 210 éves –

⁵⁷ 1Mózes 42:2.

⁵⁸ Lásd még Rási a 2Mózes 27:3-hez.

⁵⁹ Példabeszédek 11:25.

שְׁנֵי־תַעֲבָדוּ לְמִצְרַיִם – egyiptomi szolgaságra, – כְּמִנְיֵן רַדְוֹ – mert a rödu szó számértéke: 210.

וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף עִשְׂרָה, לְשֹׁבֵר בָּר מִמִּצְרַיִם. (בראשית מב, ג)

És József tíz testvére lement, hogy gabonát vegyenek Egyiptomban.
(1Mózes 42:3.)

És nem az van írva: – וְלֹא כָתֹב – **És József tíz testvére...** – וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף – שְׁהָיוּ מִתְחַרְטִים בְּמִכִּירְתוֹ – ami arra tanít minket, – בְּנֵי יַעֲקֹב – „Jákob fiai”, – וְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֲרָה – és úgy határoztak, – וְנִתְּנוּ לָבָם – hogy megbánták az ő eladását, – וְלִפְדוֹתוֹ – [megpróbálják megkeresni] és kiváltják őt – בְּכָל מָמוֹן שִׁיפְסְקוּ עֲלֵיהֶם – akármennyi pénzért, amit kiszabnak rájuk.

– וְהִלָּא כָתִיב – Hát nem szerepel az Írásban, hogy – וְאֵת בְּנֵי־מִינֵן אַחֵי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח – „De Benjámint, József testvérét, Jákob nem küldte”?⁶⁰ – אֲלֵא לְעִנְיֵן הָאַחֲרָה – [A válasz] azonban [erre az], hogy testvéri érzületük tekintetében – הָיוּ חִלּוּקִין לְעִשְׂרָה – tíz különálló [egyén] voltak, – וְשָׂנְאָת כָּלֶם שׁוּהָ לּוֹ – mert sem az iránta érzett szeretetük, – אֲבָל לְעִנְיֵן לְשׁוּבֵר בָּר – A gabonavásárlás tekintetében azonban – כָּלֶם לֵב אֶחָד לָהֶם – mindnyájan egy véleményen voltak.⁶¹

וְאֵת בְּנֵי־מִינֵן אַחֵי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אַחֵיו, כִּי אָמַר פֶּן יִקְרְאוּ אֹסוֹן. (בראשית מב, ד)

De Benjámint, József testvérét, Jákob nem küldte el testvéreivel, mondván, nehogy szerencsétlenség érje. (1Mózes 42:4.)

וּבְבֵית לֹא – **...mondván nehogy szerencsétlenség érje.** – פֶּן יִקְרְאוּ אֹסוֹן – אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב – Hát otthon nem érhetette szerencsétlenség? – יִקְרְאוּ אֹסוֹן – Azt mondja Eliezer ben Jákob rabbi: – מִכַּאֵן – innen tanulhatjuk meg, – שְׁהִשְׁטָן – hogy a Sátán leginkább a veszély idején vádolja az embert [és így a hosszú út veszélyes].

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוּבֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים, כִּי הָיָה הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. (בראשית מב, ה)

És jöttek Izráel fiai is gabonát venni a többiek között, akik jöttek, mert éhség volt Kánaán országában. (1Mózes 42:5.)

⁶⁰ 4. vers. Innét magunk is kikövetkeztethetjük, hogy tíz fivér ment le Egyiptomba.

⁶¹ Ez az oka annak, hogy az 5. versben az áll: וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוּבֵר (vájávou bné Jiszráél lisbor) – „És jöttek Izráel fiai is gabonát venni,” és nem Izráel tíz fiaként utal rájuk a szöveg.

בתוך הקאים – a többiek között, akik jöttek.⁶² – Elrejtőztek [a többi ember között], – שלא יכירום – hogy fel ne ismerjék őket, – לפי שצוה להם אביהם – atyjuk ugyanis azt parancsolta nekik, – שלא יתראו כלם – hogy ne mutatkozzanak mind együtt – בפתח אָהר – [a város] egyik bejáratánál, – אלא שיכנס כל אָהר בפתחו – hanem inkább mindegyikük egy másik bejáratnál menjen be, – כדי שלא תשלוט בהם – nehogy szemmel verés áldozataivá váljanak, – שכלם נאים וכלם גבורים – mivel mindnyájan jóképűek és erősek voltak.

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ, ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה. (בראשית מב, ו)

És József volt az ország kormányzója, ő adta el a gabonát az ország egész népének; és jöttek József testvérei és meghajoltak előtte arccal földig. (1Mózes 42:6.)

ישתחוו לו על פניהם – és meghajoltak előtte arccal földig. – [A vájstáchávu lo ápjim azt jelenti, hogy] arcra borultak előtte. – וכן כל השתחוואה – Hasonlóan minden histáchává [a Szentírásban] – a karok és a lábak kinyújtására utal.

וירא יוסף את אחיו ויכרם, ויתנפר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ פנען לשבר אכל. (בראשית מב, ז)

És József meglátta testvéreit, és megismerte őket, de idegennek tettette magát irántuk, és keményen beszélt velük, szólván hozzájuk: „Honnan jöttök?” Feleltek: „Kánaán országából, hogy eleséget vásároljunk”. (1Mózes 42:7.)

de idegennek tettette magát irántuk. – ויתנפר אליהם – נעשה להם פנכרי – de idegenként [idegenként] viselkedett velük szemben beszédében – בדברי – וידבר – azáltal, hogy keményen beszélt [velük].

ויכר יוסף את אחיו, והם לא הפרהו. (בראשית מב, ח)

József megismerte testvéreit, de azok nem ismerték meg őt. (1Mózes 42:8.)

József megismerte, stb. – ויכר יוסף וגומר – Mert [már] mint szakállas férfiaktól vált el tőlük [annak idején].⁶³

⁶² Hát nem nyilvánvaló, hogy a többiek között jöttek?

⁶³ Így aztán az ő kinézetük nem változott meg jelentősen.

שִׂצָא מֵאֲצֵלָם בְּלֹא חֲתִימַת – de azok nem ismerték meg őt. – וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ – Mert szakálltalanul hagyta ott őket, – וְעִכְשָׁו מִצְאוּהוּ בְּחֲתִימַת זָקֵן – most meg sűrű szakáll borította az arcát.⁶⁴ – וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה – A midrási magyarázat a következő: – וַיִּכֹּר יוֹסֵף אֶת אָחָיו – „József megismerte testvéreit” [azt jelenti, hogy] – כְּשֶׁנִּמְסְרוּ – amikor a hatalmában voltak,⁶⁵ – הִכִּיר שְׁהֵם אָחָיו – felismerte, hogy testvéreivel van dolga, – וַרְחֵם עֲלֵיהֶם – és megszánta őket. – וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ – „De azok nem ismerték meg őt,” – כְּשֶׁנִּפְּל בְּיָדָם – amikor a kezük közé került, – לְנִהוּג בּוֹ אַחֲנָה – hogy testvéri érzülettel viseltettek volna irányában.

וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֵמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מְרַגְלִים אַתֶּם לְרִאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בְּאֵתָם. (בראשית מב, ט)

És József megemlékezett az álmokról, melyeket felőlük álmodott és szólt hozzájuk: „Kémek vagytok, eljöttetek megtekinteni az ország meztelenségét”. (1Mózes 42:9.)

אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם – melyeket felőlük álmodott. – עֲלֵיהֶם – [A *láhem* itt azt jelenti, mint az] *áléhem*⁶⁶. – וַיִּדַע שְׁנִתְקִימוּ – [József] most [már] tudta, hogy [az álmai] beteljesedtek, – שְׁהָרִי הִשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ – hiszen [íme, bátyjai] arcra borultak előtte.

עֲרוֹת הָאָרֶץ – az ország meztelenségét. – גִּלּוּי הָאָרֶץ – [ervát háárec azt jelenti, hogy] hol védtelen az ország, – מַהֲיֵכֵן הִיא נוֹחָה לְהִכָּבֵשׁ – hogy hol van a leginkább kitéve az [ellenséges] hódításnak, – כְּמוֹ אֶת מְקוֹרָה הָעֵרָה – mint [a *heerá* a] „megmeztelenítette forrását”⁶⁷ – וַיִּכְמוּ עָרוֹם וְעָרְיָה – és [a *vöerjá* a] „teljesen meztelen”⁶⁸ [szövegrészekben]. – וְכֵן כָּל עֲרוֹהָ שְׁבַמְקָרָא – Ugyanígy minden a Szentírásban [található] *ervá* – לְשׁוֹן גִּלּוּי – feltárt/lemeztelenített értelemben [szerepel]. – וַתְּרַגּוּם וַיִּנְקְלוּם בְּדָקָא דְאַרְעָא – Onkelosz így fordítja: *bidká döará*, – כְּמוֹ – mint [a *bedek* a] „*bedek hábájit*”⁶⁹ [szövegrészekben], – רְעוּעַ הַבַּיִת – [ami azt jelenti, hogy] a ház megrongálódott része. – אֲבָל לֹא דִקְדַק – Ám [Onkelosz] nem volt elég precíz, – לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמְּקָרָא – hogy [a *terminust*] szó szerinti jelentése szerint értelmezze.

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדוֹנֵי, וְעַבְדֵיךָ בָּאוּ לְשִׁבְרֵךָ אֶכְלֵם. (בראשית מב, י)

⁶⁴ Vagyis az ő kinézete változott meg jelentősen.

⁶⁵ Vagyis amikor olyan helyzetbe kerültek, hogy Józsefnek hatalma volt felettük.

⁶⁶ Felőlük/róluk.

⁶⁷ 3Mózes 20:18.

⁶⁸ Jechezkél 16:7.

⁶⁹ 2Királyok 12:6.

És ők feleltek neki: „Nem, uram, szolgálid azért jötték, hogy eleséget vegyenek. (1Mózes 42:10.)

שְׁהָרִי עֲבָדֶיךָ בָּאוּ לְשִׁבֵּר – לא תאמר כֵּן – **Nem, uram.** – לא אֲדַנִּי – mert „szolgálid azért jötték, hogy eleséget vegyenek.”

כִּלְנֹו בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ, בְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְלִים. (בראשית מב, יא)

Mi mindnyájan egy ember fiai vagyunk, becsületesek vagyunk, szolgálid sohasem voltak kémek”. (1Mózes 42:11.)

נִצְנָצָה – **Mi mindnyájan egy ember fiai vagyunk.**⁷⁰ – וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם – [Fellobbant] bennük az Isteni Szellem egy szikrája, – בְּהֵם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ – és magukkal együtt őt [ti. Józsefet] is beleértették [kijelentésükbe], – שְׂאֵף הוּא בֶּן – és אֲבִיהֶם – hiszen ő is atyjuk fia volt.

becsületesek. – אֲמֵתִיִּים – [Jelentése:] szavahihetők, – כְּמוֹ בֶּן דְּבָרָתָ – mint a „Jól beszéltél”⁷¹ – בְּנֹוֹת צְלָפְחָד דּוּבְרוֹת – [vagy a] „Helyesen beszélnek Celáfhad leányai”⁷² – וְעִבְרָתוֹ לֹא כֵן בְּדָיו – [vagy a] „dölyfössége csak üres kérkedés”⁷³ [szövegrészekben].

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, לֹא כִּי עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרִאוֹת. (בראשית מב, יב)

És ő szólt hozzájuk: „Nem úgy van, hanem az ország meztelenségét jöttetek megtekinteni”. (1Mózes 42:12.)

כִּי עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרִאוֹת – **hanem az ország meztelenségét jöttetek megtekinteni.** – שְׁהָרִי נִכְנַסְתֶּם בְּעִשְׂרֵה שְׁעָרֵי הָעִיר – Mivel a város tíz különböző kapuján át jöttetek be. – לָמָּה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד – Miért nem mindnyájan egy kapun jöttetek be?

וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאָרֶץ כְּנָעַן, וְהִנֵּה הַקִּטָּן אֶת אֲבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינָנוּ. (בראשית מב, יג)

És ők feleltek: „Mi, szolgálid, tizenketten vagyunk testvérek, egy ember fiai, Kánaán országában és íme, a legkisebb most atyánkkal van, az egyik pedig már nincs”. (1Mózes 42:13.)

⁷⁰ E kijelentés mintha az összes jelenlévőre vonatkozna!

⁷¹ 2Mózes 10:29.

⁷² 4Mózes 27:7.

⁷³ Jesájá 16:6.

שָׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת אֲחֵיכֶם וְאֶתֶם הֶאֱסְרוּ וַיִּבְחֲנוּ דְבָרֵיכֶם הֲאֵמַת אֲתֶכֶם, וְאִם לֹא חֵי פְרָעָה כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם. (בראשית מב, טז)

Küldjétek el az egyiket közületek, hogy hozza el testvéretek, ti pedig fogva maradjatok, hogy próbára tegyem szavaitokat, vajon igazság van-e bennetek. Ha pedig nem, a fáraó életére, bizony kémek vagytok. (1Mózes 42:16.)

הֲאֵמַת אֲתֶכֶם – vajon igazság van-e bennetek. – אִם אֵמַת אֲתֶכֶם – [A háemet itchem azt jelenti:] vajon igazat szóltok-e. – לְפִיכֶּה הִיא נְקוּדַת פֶּתַח – Következésképp a ה *pátách*-hal van vokalizálva, – שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן תִּימָה – mivel ez olyan, mintha kérdés lenne.

חֵי פְרָעָה – Ha pedig nem. – תְּבִיאֹהוּ – [Ha nem] hozzátok el, akkor: – כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם – a fáraó életére [mondom], kémek vagytok.

וַיֹּאמֶר אֲתֶם אֶל מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים. (בראשית מב, יז)

És börtönbe vetette őket három napig. (1Mózes 42:17.)

מִשְׁמַר – börtönbe. – בֵּית הָאֲסוּרִים – [mismár azt jelenti:] börtön.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עָשׂוּ וְחִיו, אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרָא. (בראשית מב, יח)

És a harmadik napon így szólt hozzájuk József: „Ezt tegyétek, hogy életben maradjatok, mert én félem az Istent. (1Mózes 42:18.)

אִם כְּנִים אַתֶּם אֲחֵיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבַיִת מִשְׁמָרְכֶם, וְאֶתֶם לְכוּ הִבִּיאוּ שָׂבָר וְרַעְבוֹן בְּתֵיכֶם. (בראשית מב, יט)

Ha becsületes emberek vagytok, hagyjátok itt egyik testvéretek a börtönben, ti pedig menjetek, vigyetek gabonát házaitok éhínségére, (1Mózes 42:19.)

בְּבַיִת מִשְׁמָרְכֶם – a börtönben. – שָׂאֲתֶם אֲסוּרִים בּוֹ עֲכָשׁוּ – Ahol most fogva tartanak titeket.

לְכוּ הִבִּיאוּ – ti [a többiek] pedig menjetek, vigyetek. – לְבַיִת אֲבֵיכֶם – Atyátok házába.

שָׂבָר וְרַעְבוֹן בְּתֵיכֶם – gabonát⁷⁸ házaitok éhínségére. – מַה שֶׁקָּנִיתֶם לְרַעְבוֹן אֲנָשִׁי – [Vagyis] azt, amit háznépetek éhínségét [enyhítendő] vásároltatok.

⁷⁸ Rási elmagyarázta (fentebb 41:56.), hogy a שָׂבָר (*sever*) egyaránt jelenthet *vett*-et és *eladott*-at. Itt a szó a vásárolt terményre utal.

וְאֵת אֲחֵיכֶם הַקָּטָן תְּבִיאוּ אֵלַי וְיִאָּמְנוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא תִמְוֹתוּ, וַיַּעֲשׂוּ כֵן. (בראשית מב, כ)

...és hozzátok el legkisebb testvéreteket hozzám, hogy beigazolódjanak szavaitok és meg ne haljatok”. És így tettek. (1Mózes 42:20.)

וְיִאָּמְנוּ דְבָרֵיכֶם – hogy beigazolódjanak szavaitok. – יִתְאַמְתּוּ – [vőjéámmu azt jelenti:] igaznak bizonyulnak – וַיִּתְקִימוּ – és megerősítetnek, – כְּמוֹ אָמֵן אָמֵן – mint [az ámén a] „Ámen, Ámen!”⁷⁹ [„Igaz, igaz”] – וַיְקִמוּ יָאָמֵן נָא דְבָרְךָ – és [a jéámen a] „váljék valóra ígéreted”⁸⁰ [szövegrészekben].

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ
וְלֹא שָׁמְעֵנוּ, עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת. (בראשית מב, כא)

És mondták egyik a másiknak: „Bizony bűnösök vagyunk testvérünk miatt, mivel láttuk lelke szorongását, amikor könyörgött hozzánk, de nem hallgattunk reá. Ezért jött reánk ez a nyomorúság”. (1Mózes 42:21.)

אָבֵל – Bizony. – כְּתִרְגוּמוֹ בְּקוּשָׁטָא – [Úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: *bökustá*⁸¹. – וַיִּרְאֵינִי בְּבְרָאשִׁית רַבָּה – És láttam a [Midrás] *Brésit rábában*,⁸² – לִישָׁנָא
בְּרָם אָבֵל בְּרָם הוּא אָבֵל בְּרָם – hogy a rómaiban [azaz a latinban] az *ávál* azt jelenti *börám* [„valóban”].

בָּאָה אֵלֵינוּ – jött reánk. – טַעְמוֹ בְּבִי״ת – A [báá szó] hangsúlya a ב-en van⁸³, –
לְפִי שֶׁהוּא בְּלִשׁוֹן עִבְרַיִם – mert befejezett múlt időben van, – שֶׁכֶּכָּר בָּאָה – hiszen már
rájuk jött a nyomorúság. – וַתִּרְגְּמוּ אֶתֵּת לָנָא – [Ezért] Onkelosz *átát láná-nak* fordítja.

וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם לֵאמֹר אֵל תְּחַטְּאוּ בְּיָדְךָ וְלֹא שָׁמְעַתֶּם, וְגַם דָּמוֹ
הִנֵּה נִדְרָשׁ. (בראשית מב, כב)

És Reuvén szólt, mondván: „Nem mondtam-e nektek, ne vétkezzetek a gyermek ellen, de ti nem hallgattatok reám. Immár vérét is követelik”. (1Mózes 42:22.)

וְגַם דָּמוֹ – Immár vérét is. – אֶתֵּן וְגַמִּין רְבוּיִין – Az *et* és *gám* szavak [valami] további [dolognak] a beleszámítását sejtetik; – דָּמוֹ וְגַם דָּם הַזֶּה – [vagyis ez esetben nem csupán] az ő vérét, hanem az idős atya⁸⁴ vérét is.

⁷⁹ 4Mózes 5:22.

⁸⁰ 1Királyok 8:26.

⁸¹ Bizony/valóban. Mert amúgy az *ávéel* (ávál) általánosabb jelentése az, hogy „de”.

⁸² 91:8.

⁸³ Lásd Rásinak a fentebb 29:6-hoz írt kommentárját.

⁸⁴ Jákob.

וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף, כִּי הִמְלִיץ בֵּינָתָם. (בראשית מב, כג)

És ők nem tudták, hogy József érti őket, mert tolmács volt közöttük.
(1Mózes 42:23.)

וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף – És ők nem tudták, hogy József érti őket. –
מִבֵּין לְשׁוֹנָם – [Azaz,] hogy érti a nyelvüket⁸⁵, – וּבִפְנֵי הָיוּ מְדַבְּרִים בּוֹן – és az ő
jelenlétében beszéltek így.

כִּי כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמוֹ – Ugyanis amikor beszéltek vele, –
הִיָּה הִמְלִיץ בֵּינֵיהֶם – tolmács volt közöttük,⁸⁶ – וְהָיָה מְלִיץ דְּבָרֵיהֶם לְיוֹסֵף –
– וְהָיָה מְלִיץ דְּבָרֵיהֶם לְיוֹסֵף – aki héberül és egyiptomiul is tudott, – לְשׁוֹן עֲבָרֵי וְלְשׁוֹן מִצְרַיִם
– és aki lefordította a szavakat Józsefnek, – יוֹסֵף לָהֶם – József szavait pedig
nekik. – לְכֹה הָיוּ סְבוּרִים – Ők következképp azt gondolták, – שְׂאִין יוֹסֵף מְבִיר בְּלִשׁוֹן –
– hogy József nem ért héberül. – עֲבָרֵי

וְהָיָה מְלִיץ – tolmács. – וְהָיָה מְבִיר – Ez [József fiára,] Menássére utal.

וַיִּסַּב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבְנֶה, וַיִּשָּׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם.
(בראשית מב, כד)

**És elfordult tőlük, és sírt; azután visszatért hozzájuk, és beszélt velük;
elvitte közülük Simont, és bebörtönözte a szemük láttára.** (1Mózes
42:24.)

וַיִּסַּב מֵעֲלֵיהֶם – És elfordult tőlük... – נִתְרַחַק מֵעֲלֵיהֶם – eltávolodott tőlük, –
שֶׁלֹּא יֵרְאוּהוּ בּוֹכֵה – hogy ne lássák, ahogy sír.

...és sírt... – לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחַרְטִין – mivel hallotta, hogy megbánták,
[amit tetek vele].

...Simont... – אֶת שְׁמֵעוֹן – הוא השליכו לבור – [Azért éppen őt, mert] ő tette a
kútba [Józsefet], – וְהוּא שָׂאֵמַר לְלוֹי – és ő volt, aki azt mondta Lévinek:⁸⁷ – הֲנֵה בַעַל
– „Íme ott jön az álomlátó...” – דָּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat:
– נִתְחַבֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלוֹי – József el akarta választani [Simont] Lévitól, – שָׂמָא יִתְיַעֲצוּ
– nehogy tanácskozzanak ők ketten, – לְהַרוֹג אוֹתוֹ – hogy megöljék őt.

...bebörtönözte a szemük láttára. – לֹא אָסְרוּ אֹלָא –
– Csak szemük láttára börtönözte be, – וַיִּבְנוּ שְׂפִיפֵי – és ahogy távoztak, – לְעֵינֵיהֶם
– előhozatta őt, – וְהִאֲכִילוּ וְהִשְׁקֵהוּ – megetette és megittatta.

⁸⁵ A szövegben ugyanis a שֹׁמֵעַ (soméá) [„hall/hallgat/figyel”] ige szerepel, amely azonban néha értést is jelent. Lásd még fentebb a 41:5-höz írt Rási-kommentárt.

⁸⁶ Vagyis a fivérek és József között.

⁸⁷ Uo. 37:19.

וַיֵּצֵאוּ יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהִשִּׁיב כַּסְפֵיהֶם אִישׁ אֶל שִׁקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֹדֶה לְדַרְדֹּר, וַיֵּעַשׂ לָהֶם כֵּן. (בראשית מב, כה)

Ezután megparancsolta József, hogy töltsék meg edényeiket gabonával, és hogy mindegyiknek tegyék vissza pénzét zsákjába és hogy adjanak nekik élelmet az útra. Így is tettek velük. (1Mózes 42:25.)

וַיֵּשְׂאוּ אֶת שַׁבָּרָם עַל חֲמֻרֵיהֶם, וַיִּלְכוּ מִשָּׁם. (בראשית מב, כו)

És ők fölrakták gabonájukat szamaraikra és útnak indultak. (1Mózes 42:26.)

וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שִׁקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לְחֹמְרוֹ בַּמְלֹן, וַיֵּרָא אֶת כַּסְפוֹ וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אֲמַתְחָתוֹ. (בראשית מב, כז)

És mikor az egyik kioldotta zsákját, hogy abrakot adjon szamarának a szálláson, meglátta pénzét, hogy zsákjának szájában van. (1Mózes 42:27.)

וַיִּפְתַּח הָאֶחָד – az egyik kioldotta.⁸⁸ – Ez Lévi volt,⁸⁹ – שְׁנֵשְׂאָר יָחִיד – mert ő egyedül [jáchid]] maradt – מִשְׁמֵעוֹן בֶּן זִוְגִי – társa, Simon nélkül.

בַּמְלֹן – a szálláson. – [A bámálon tulajdonképpen azt jelenti, hogy] azon a helyen, ahol az éjszakát töltötték.

אֲמַתְחָתוֹ – zsákjának. – שִׁקּוֹ – [ámtáchát azt jelenti:] zsák.

וַיֹּאמֶר אֶל אָחִיו הַיּוֹשֵׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאֲמַתְחָתִי, וַיֵּיצֵא לָבֶם וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ. (בראשית מב, כח)

És szólt testvéreihez: „Visszatették pénzemet és itt van zsákomban”. Ekkor elhagyta őket bátorságuk és remegve szóltak egymáshoz: „Mit is cselekedett velünk Isten!” (1Mózes 42:28.)

וְגַם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה – és itt van zsákomban.⁹⁰ – [Jelentése:] a pénz és a gabona.

וְהִבְיֵאֵנוּ לְיָדֵי – Mit is cselekedett velünk Isten! – מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ – שלא הושב אלא להתעולל עלינו – Hogy majd megrágalmazzanak bennünket, – עֲלִילָה זֹאת – hiszen csupán azért tették vissza [a pénzt], hogy megrágalmazhassanak bennünket.

⁸⁸ Miért így: הָאֶחָד (háechád) – a ה határozott névelővel?

⁸⁹ Rá utal a הָאֶחָד (háechád).

⁹⁰ A וְגַם (vögám) egy másik holmit is sejtet.

וַיָּבֹאוּ אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲרֶצָה כְּנָעַן, וַיִּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל הַקְּרַת אֲתָם לְאָמֹר. (בראשית מב, כט)
És megérkeztek atyjukhoz, Jákóbbhoz, Kanaán országába és elmondtak neki mindent, ami őket érte, szólván: (1Mózes 42:29.)

דָּבָר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת, וַיִּתֵּן אֲתָנוּ כְּמִרְגָּלִים אֶת הָאָרֶץ. (בראשית מב, ל)
„Keményen beszélt velünk a férfiú, az ország ura és az ország kémeinek tartott bennünket. (1Mózes 42:30.)

וַנֹּאמֶר אֵלָיו כְּנִים אֲנַחְנוּ, לֹא הָיִינוּ מִרְגָּלִים. (בראשית מב, לא)
Mi pedig mondtuk neki: Becsületesek vagyunk, soha kémek nem voltunk; (1Mózes 42:31.)

וַשִּׁים עֶשֶׂר אֲנַחְנוּ אֲחִים בְּנֵי אָבִינוּ, הָאֶחָד אֵינָנוּ וְהַקָּטָן הַיּוֹם אֶת אָבִינוּ בְּאָרֶץ כְּנָעַן. (בראשית מב, לב)

...tizenketten vagyunk testvérek, atyánk fiai, az egyik már nincs, a legkisebb pedig most atyánkkal van Kanaán országában. (1Mózes 42:32.)

וַיֹּאמֶר אֵלָינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֲדַע פִּי כְנִים אַתֶּם, אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחֹו אֶתִּי וְאֵת רַעֲבֹן בְּתִיכֶם קָחוּ וְלָכוּ. (בראשית מב, לג)

És szólt hozzánk a férfiú, az ország ura: Azáltal fogom megtudni, hogy becsületesek vagytok, hagyjátok nálam egyik testvéreteket, vegyétek a gabonát házaitok szükségletére és menjenetek, (1Mózes 42:33.)

וְהִבִּיאוּ אֶת אֲחִיכֶם הַקָּטָן אֵלַי וְאֲדַעָה פִּי לֹא מִרְגָּלִים אַתֶּם פִּי כְנִים אַתֶּם, אֶת אֲחִיכֶם אֲתֵן לָכֶם וְאֵת הָאָרֶץ תִּסְתָּרוּ. (בראשית מב, לד)

...és hozzátok el legkisebb testvéreteket hozzám, így megtudom majd, hogy nem kémek vagytok, hanem becsületes emberek; akkor kiadom majd testvéreteket és bejárhatjátok az országot”. (1Mózes 42:34.)

וְאֵת הָאָרֶץ תִּסְתָּרוּ – és bejárhatjátok az országot. – תִּסְתָּרוּ – [tiszcháru szó szerint azt jelenti:] be fogjátok utazni. – וְכָל לְשׁוֹן סוֹחְרִים וְסוֹחְרָה – A szochrim⁹¹ vagy a szchorá⁹² minden formája – עַל שֵׁם – [a סָחַר – körülhalad – gyökből ered], mivel –

⁹¹ „kereskedők”

⁹² „árucikk”

על שם שְׂמַחֲזִירִים וְסוֹבְבִים אַחַר הַפְּרָקְמִטָּא – [a kereskedők] járnak-kelnek, utazgatnak [alkalmas] árucikkeket [keresve].

וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שְׂקִיהֶם וְהִנֵּה אִישׁ צָרוּר כְּסָפוֹ בְּשָׂקוֹ, וַיֵּרְאוּ אֶת צָרוּרֹת כְּסָפֵיהֶם הֵמָּה וְאַבְיָהֶם וַיֵּרְאוּ. (בראשית מב, לה)

És történt, hogy mikor zsákjaikat kiürítették, íme, mindegyiknek pénzcsumója zsákjában volt. És mikor ők és atyjuk meglátták pénzcsumóikat, megfélemlettek. (1Mózes 42:35.)

צָרוּר כְּסָפוֹ – **pénzcsumója.** – קָשֶׁר כְּסָפוֹ – [cöror kászpo azt jelenti:] pénzes bugyra.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אַבְיָהֶם אֲתִי שְׂפִלְתָּם, יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשָׂמְעוֹן אֵינְנוּ וְאֵת בְּנֵימֵן תִּקְחוּ עָלַי הִיוּ כְלָנָה. (בראשית מב, לו)

És szólt hozzájuk atyjuk, Jákob: „Megfosztottatok gyermekeimtől, József nincsen, Simon nincsen, és el akarjátok vinni Benjámint, – mindez engem terhel.” (1Mózes 42:36.)

...Megfosztottatok gyermekeimtől... – מְלֵמֵד – Ebből megtudjuk, – שָׂמָא הֶרְגוּהוּ – שְׂחָשְׁדָן – hogy azzal gyanúsította őket (a fivéreket), – אוּ מְכָרוּהוּ כִּי־וֹסֵף – vagy eladták, mint [ahogy az] József esetében [valójában meg is történt].

...Megfosztottatok gyermekeimtől... – כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אַבְוֹדִים קָרוּי – שְׂפִלְתָּם – Azt, akinek elvesztek a gyermekei, „gyermekét vesztettnek„ (sákul-nak) nevezik [mert olyan mintha gyermeke valóban meghalt volna].

וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בְנֵי תָמִית אִם לֹא אַבְיָאֲנוּ אֵלָיךָ, תָּנָה אֹתוֹ עַל יָדִי וְאָנֹכִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלָיךָ. (בראשית מב, לז)

És szólt Reubén atyjához, mondván: „Megölheted az én két fiamat, ha vissza nem hozom őt neked; bízd az én kezemre és én visszahozom neked”. (1Mózes 42:37.)

וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנֵי עִמְכֶם, כִּי אֲחִיו מֵת וְהוּא לְבֵדוֹ נִשְׂאָר וַיִּקְרָאֵהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁיבְתִי בְּיָגוֹן שְׂאוּלָּה. (בראשית מב, לח)

És ő szólt: „Nem megy le fiam veletek, mert testvére meghalt, és csak ő maga maradt meg. Ha baleset éri az úton, amelyen mentek, akkor bánatban viszitek ősz fejemet a sírba”. (1Mózes 42:38.)

– לא קבל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן – ...**Nem megy le fiam veletek...** – לא ירד בְּנֵי עַמְכֶם [Jákok] nem fogadta el Reuvén ajánlatát. – אָמַר – Azt mondta [magában]: – בָּכוֹר – „Bolond ez az elsőszülött. – שׁוֹטֵה הוּא זֶה – Felajánlja, hogy öljem meg fiait. – וְכִי בְּנָיו הֵם וְלֹא בְּנֵי – Hát azok csak az ő fiai, és nem [ugyanúgy] az én fiaim [is]?”

וְהָרַעַב כָּבֵד בְּאֶרֶץ. (בראשית מג, א)

És az éhség egyre súlyosbodott az országban. (1Mózes 43:1.)

וַיְהִי כִּפְאֹשֶׁר כָּלוּ לְאָכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַבְיָהֶם שִׁבוּ שִׁבְרוּ לָנוּ מַעֲט אָכַל. (בראשית מג, ב)

És történt, hogy midón teljesen megették a gabonát, amelyet Egyiptomból hoztak, atyjuk így szólt hozzájuk: „Menjetek újra, vegyetek nekünk egy kis eleséget”. (1Mózes 43:2.)

– יהודה אָמַר לָהֶם – Jehuda – **midón teljesen megették.** – כִּפְאֹשֶׁר כָּלוּ לְאָכֹל – korábban azt mondta nekik: – הַמְתִּינוּ לְזָקֵן – „Várjatok az öregre, – עַד שֶׁתִּכְלֶה פֶּת מִן – míg az összes kenyér el nem fogy a házból.”

– כָּד שְׂצִיאוּ – [A kááser kilu Onkelosz-féle fordításának helyes verziója:] *kád séciu*. – וְהַמְתַּרְגֵּם כָּד סְפִיקוּ – A Targumnak az a verziója, amely ezt *kád szápiku*-nak fordítja, – טוּעָה – helytelen. – כִּפְאֹשֶׁר כָּלוּ הַגְּמֵלִים לְשִׁתוֹת – Az „amikor a tevék befejezték az ivást”⁹³ [szövegrészt] – מְתַרְגֵּם כָּד סְפִיקוּ – Onkelosz úgy fordítja: *kád szápiku*, – קִשְׁשָׁתוּ דֵי סְפוּקָם – értve ez alatt azt, hogy megitták azt [a mennyiséget], ami ki lett töltve nekik, – הוּא גָמַר – [vagyis] ez volt az ivásuk vége. – אָכַל זֶה כִּפְאֹשֶׁר כָּלוּ לְאָכֹל – Itt azonban a „midón teljesen megették” – כִּפְאֹשֶׁר תָּם הָאָכַל הוּא – [azt az „időpontot”] jelenti, amikor az élelem teljesen elfogyott, – וּמְתַרְגְּמִינָן כָּד שְׂצִיאוּ – aminek [helyes] fordítása: *kád séciu*.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לְאָמֹר, הָעֵד הָעֵד בְּנוּ הָאִישׁ לְאָמֹר לֹא תָרְאוּ פָנַי בְּלִתִּי אֲחֵיכֶם אִתְּכֶם. (בראשית מג, ג)

És szólt hozzá Jehuda, mondván: „Intve intett bennünket a férfiú, mondván: ne lássátok színemet, ha testvéretek nincsen veletek. (1Mózes 43:3.)

⁹³ Fentebb 24:22.

הַעֵד הָעֵד – Intve intett.⁹⁴ – לְשׁוֹן הַתְּרָאָה – [a háéd héid kifejezés] figyelmeztetést jelent, – בְּפְנֵי עֲדִים – שְׁפָתָם הַתְּרָאָה מִתְּרָה בוּ בְּפְנֵי עֲדִים – mert figyelmeztetni rendszerint tanúk [édim] előtt szoktak. – הַעֵד הָעֵדוֹתִי בְּאֲבוֹתֵיכֶם – Hasonlóan: „állandóan intettem atyáitokat”⁹⁵ – רַד הָעֵד בְּעָם – [vagy:] „Szállj le, intsd meg a népet.”⁹⁶

לֹא תִרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אַחֵיכֶם אֲתָכֶם – ne lássátok színemet, ha⁹⁷ testvéretek nincsen veletek. – לֹא תִרְאוּנִי – [Azaz] „Nem fogjátok látni színemet, – בְּלֹא אַחֵיכֶם – kivéve ha veletek van testvéretek.” – וַיּוֹנֵקְלוּס תִּרְגָּם – Onkelosz így fordítja: – אֲתָכֶם – „Csak akkor, amikor veletek van testvéretek.”⁹⁸ – יִשָּׁב הַדָּבָר – „A szót a kontextushoz igazította, – וְלֹא דִקְדַק לְתִרְגָּם אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא – és nem szó szerint fordította a Szentírás szövegét.

אִם יִשָּׂךְ מִשְׁלַח אֶת אַחֵינוּ אֲתָנוּ, נִרְדֶּה וְנִשְׁבְּרָה לָךְ אֶכָּל. (בראשית מג, ד)

Ha testvérünket velünk küldöd, lemegyünk és veszünk neked eleséget, (1Mózes 43:4.)

וְאִם אֵינְךָ מִשְׁלַח לֹא נִרְדֶּה, כִּי הָאִישׁ אָמַר אֲלֵינוּ לֹא תִרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אַחֵיכֶם אֲתָכֶם. (בראשית מג, ה)

...de ha nem küldöd, nem megyünk le, mert ama férfiú mondta nekünk: ne lássátok színemet, ha testvéretek nincsen veletek”. (1Mózes 43:5.)

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמָה הִרְעַתְתֶּם לִי, לְהִגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לְכֶם אֶח. (בראשית מג, ו)

És szólt Izráel: „Miért tettetek velem rosszat, tudtára adván a férfiúnak, hogy van még egy testvérted?” (1Mózes 43:6.)

וַיֹּאמְרוּ שְׂאוֹל שְׂאוֹל הָאִישׁ לָנוּ וְלִמּוֹלְדָתָנוּ לֵאמֹר הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי הָיִשׁ לְכֶם אֶח וְנִגַּד לוֹ עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הִידוּעַ נִדַּע כִּי יֹאמֶר הוֹרִידוּ אֶת אַחֵיכֶם. (בראשית מג, ז)

⁹⁴ Kapcsolat van az „intett/figyelmeztetett” jelentésű הַעֵד הָעֵד (háéd héid) kifejezés és a „tanú” jelentésű עֵד (éd) szó között.

⁹⁵ Jeremiás 11:7.

⁹⁶ 2Mózes 19:21.

⁹⁷ Onkelosz a בְּלִתֵּי (bilti)-t „hacsak”-nak vagy „csak”-nak fordítja, Rási viszont így: „hacsaknem/kivéve ha” .

⁹⁸ Azzal, hogy a בְּלִתֵּי (bilti)-t „csak”-nak fordította, Onkelosz kénytelen volt beiktatni a כָּד (kád) [„akkor/amikor”] szócskát, ami viszont igazából nem szerepel a versben.

És ők szóltak: „Nagyon részletesen tudakozódott az a férfiú felőlünk és családunk felől, mondván: Él-e még atyátok? Van-e még testvérték? Hát mi megmondtuk e szavak szerint; vajon tudhattuk-e, hogy azt fogja mondani, hozzátok le testvérteket”. (1Mózes 43:7.)

לָנוּ וּלְמוֹלָדְתָנוּ – **felőlünk és családunk felől.** – לְמִשְׁפַּחֹתָנוּ – [ulmoládténu azt jelenti:] családunkkal kapcsolatban. – וּמִדְרָשׁוֹ – [Az *ulmoládténu*] midrási magyarázata:⁹⁹ – אֶפְלוּ עֲצֵי עֲרִיסוֹתָנוּ – „Még a fafaját is, amelyből bölcsőink [készültek], – גָּלָה לָנוּ – [még azt is] elárulta nekünk.”¹⁰⁰

וַיִּגְדַּר לוֹ – **Hát mi megmondtuk.** – וַיֵּשׁ לָנוּ אָב וְאָח – Hogy van egy atyánk és egy fivérünk.

עַל פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל – **e szavak szerint.** – עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה – Az általa feltett kérdések szerint – הִזְקַקְנוּ לְהַגִּיד – kellett válaszolnunk.

כִּי יֹאמֵר – **hogyan fogja mondani.** – אֲשֶׁר יֹאמֵר – [A *ki* jomár azt jelenti:] hogy azt fogja mondani. – כִּי מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן אִם – A *ki* itt *im* értelemben szerepel, – וְאִם מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁר – az *im*-et pedig néha *áser* [„hogyan”] értelemben használják. – וְיִמֵּה תֵּהֵאָדָר מֵאֲרָבַע לְשׁוֹנוֹת שְׁמִשְׁמַשׁ כִּי – Íme tehát a *ki* itt négy jelentésének egyikében szerepel, – וְהוּא אִי – [esetünkben] mint *im*. – אֲשֶׁר כִּי זֶה כְּמוֹ אִם – A *ki* ugyanis itt úgy funkcionál, mint az *im*, – כְּמוֹ עַד אִם דְּבַרְתִּי דְּבָרִי – mint a „míg el nem mondtam mondanivalómat”¹⁰¹ [szövegrészben].

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יִשְׂרָאֵל אָבִיו שְׁלַחָה הֲנֵעַר אֶתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָּהּ, וְנִחַיָּהּ וְלֹא נִמּוֹת גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֶתָּה גַּם טַפְנוּ. (בראשית מג, ח)

És Jehuda szólt atyjához, Izráelhez: „Küldd velem a fiút, hogy útra keljünk és elmenjünk, hogy éljünk és meg ne haljunk, mi is, te is, gyermekeink is...” (1Mózes 43:8.)

וְנִחַיָּהּ – **...hogyan éljünk...** – נִצְנָצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ – Az isteni prófécia egy szikrája szólt belőle: – עַל יְדֵי הַלִּיכָה זֶה תַּחֲתֵי רוּחְךָ – „Ennek az utazásnak az eredményeképpen életre kel majd a lelked,” – שְׁנֹאמֵר – mint írva van: – וַתַּחֲתֵי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיָּהֶם – „akkor föléledt atyjuk, Jákob lelke.”¹⁰²

וְלֹא נִמּוֹת – **...és meg ne haljunk...** – בְּרָעַב – Az éhségtől. – בְּנִימִין סִפְקַ יִתְפֹּשׂ – [A következőképpen érveltek Jákobnak:] Benjáminnal kapcsolatban nem lehet tudni, hogy ott fogják-e tartani – יִתְפֹּשׂ לֹא סִפְקַ – vagy nem fogják ott tartani. – וְאָנוּ

⁹⁹ Vagyis, hogy miért az וּלְמוֹלָדְתָנוּ (*ulmoládténu*) [szó szerint „születésünk”] az itt használt szó.

¹⁰⁰ Vagyis láthatóan annyi mindent tudott rólunk, hogy nem mertük félrevezetni őt.

¹⁰¹ Fentebb 24:33.

¹⁰² Uo. 45:27.

בְּרַעַב – Míg ellenben mi [bizonyosan] éhen halunk, – אִם לֹא נִלְדָּה – ha nem megyünk [le Egyiptomba]. – מוּטָב שְׁתַּנִּיחַ אֶת הַסֶּפֶק – Jobb, ha elereszted azt, ami kétséges, – וְתִתְפוּשׂ אֶת הַיָּדָי – és megragadod azt, ami bizonyos.

אֲנֹכִי אֶעְרְבֶנּוּ מִיָּדַי תִּבְקָשׁוּנוּ, אִם לֹא הִבִּיאֲתוּ אֵלַיךְ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטְאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים.
(בראשית מג, ט)

Én jótállok érte, kezemből követelheted; ha nem hozom vissza őt hozzád és elédbe nem állítom őt, én legyek minden időre vétkes előtted. (1Mózes 43:9.)

[Azaz,] – שְׁלֹא אֶבִיאֲנֹו אֵלַיךְ מֵת – ¹⁰³ – **és elédbe nem állítom őt.** „hogy nem holtan hozom vissza neked, – כִּי אִם חַי – hanem élve.”

– לעולם הבא – **én legyek minden időre vétkes előtted.** – וְחָטְאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים
– Az Eljövendő Világban.

כִּי לֹוֹלָא הִתְמַהְמְהֵנוּ, כִּי עֲתָה שָׁבְנוּ זֶה פְּעָמִים. (בראשית מג, י)

Bizony, ha nem késlekedtünk volna, most már kétszer is vissza lehetnénk”. (1Mózes 43:10.)

כָּבֹר – על יָדְךָ – **ha nem késlekedtünk volna.** – לֹוֹלָא הִתְמַהְמְהֵנוּ
וְלֹא נִצְטַעְרַתְּ כָּל הַיָּמִים – már vissza is tértünk volna Simonnal, – הֵיִינוּ שָׁבִים עִם שְׁמַעוֹן
הַלְלוּ – és neked nem kellett volna ennyi ideig gyötrődnöd.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם בֵּן אָפוּא זֹאת עָשׂוּ קָחוּ מִזְמַרְתְּ הָאָרֶץ בְּכִלְיֵכֶם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ
מִנְהָה, מַעֲט צָרִי וּמַעֲט דְּבִשׁ נִכָּאת וְלֹט בְּטַגִּים וּשְׂקָדִים. (בראשית מג, יא)

És szólt hozzájuk atyjuk, Izráel: „Ha már így van, [itt van,] ekként cselekedjete. Tegyetek az ország legjobb termékeiből edényeitekbe és vigyétek le azt ajándékul annak a férfiúnak, egy kis balzsamot, egy kis mézet, gumit és ladánumot, pisztáciadiót és mandulát. (1Mózes 43:11.)

[Az éfo] egy fölösleges – כָּל לְשׁוֹן אָפוּא לְשׁוֹן יִתֵּר הוּא – ¹⁰⁴ **– [kb.] itt van.** **אָפוּא** – szó, – לְתַקֵּן הַמְּלָה בְּלְשׁוֹן עִבְרִי – amely a héberen stilisztikai elemként használatos. –
– „Ha már muszáj vagyok megtenni ezt, – שְׁאַשְׁלֵחֵנוּ עִמָּכֶם – hogy elküldjem őt veletek, – צָרִיךָ אֲנִי לְחַזֵּר וּלְבַקֵּשׁ – utána kell járnom és ki kell találnom, –
– תִּקְנָה וְעֲצָה לְהַשִּׁיגָם – egy megoldás és egy terv, – אֲיֵה פֹה – ¹⁰⁵ **– [hol van] po [itt]**

¹⁰³ Ha már egyszer megígérte, hogy visszahozza Benjámint, miért ígéri meg Jehuda, hogy „[Jákok] elébe állítja őt”?

¹⁰⁴ Az **אָפוּא** (éfo)-nak nincs szó szerinti fordítása ebben a kontextusban.

¹⁰⁵ Lásd a fentebb 27:33. és 37-hez írt Rási-kommentárokat.

amelyet elétek terjeszhetnék, – וְאֹמַר אֲנִי – és ezért azt mondom: – זֹאת עֲשׂוּ – Ekként cselekedjete.”

מְזַמְּרֵת הָאָרֶץ – az ország legjobb termékeiből. – כְּתַרְגוּמוֹ – [Onkelosz] ezt úgy fordítja, hogy – מִדְּמִשְׁבַּח בְּאַרְעָא – „abból, amit dicsérnek az országban,” – שְׁהַפֵּל – מְזַמְּרִים עָלָיו – [vagyis] abból, aminek mindenki [dicséretét] zengi, – כָּשֶׁהוּא בָּא לְעוֹלָם – amikor megérkezik a világba.¹⁰⁶

נֹאֲתָ – gumit. – שְׂעוּהָ – Viaszt.

בְּטָנִים – pisztáciadiót. – לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם – Nem tudtam, mi ez, – וּבְפִרוּשֵׁי א”ב – פֶּשֶׁטִּיא”ש – pisztáciadióként [való meghatározását] láttam, – שֶׁל רַבִּי מַכִּיר רְאִיתִי – de Machir rabbi *álef-bétjében*¹⁰⁷ – וְדוֹמָה לִּי שֶׁהֵם אֶפְרֹסְקִין – bár szerintem [inkább talán] ószibarack [lehet].

וְקֹסֶף מְשֻׁנָּה קָחוּ בְיַדְכֶם, וְאֵת הַקֶּסֶף הַמּוֹשָׁב בְּפִי אֲמַתְחִיכֶם תְּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם אוֹלֵי מְשֻׁנָּה הוּא.
(בראשית מג, יב)

És kétszeres pénzt vegyetek magatokhoz; azt a pénzt is, amelyet visszatettek zsákjaitok szájába, szintén vigyétek magatokkal, hátha tévedés volt. (1Mózes 43:12.)

– És kétszeres pénzt. – פִּי שְׁנַיִם כְּרֵאוֹן – Kétszer annyit, mint első alkalommal.

– vegyetek magatokhoz. – לְשִׁבּוֹר אֶכֶל – Hogy élelmet vegyetek [érte]. – שָׁמָּא הוּקַר הַשַּׁעַר – Talán azóta felment az ára.

– hátha tévedés volt. – שָׁמָּא הַמְּמַנֶּה עַל הַבַּיִת שְׁכָחוּ שׁוּגַג – Talán a ház felügyelője véletlenül megfeledkezett róla.

וְאֵת אֲחֵיכֶם קָחוּ, וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ. (בראשית מג, יג)

Testvértetek is vigyétek és keljetek útra, menjete el ismét ahhoz a férfiúhoz. (1Mózes 43:13.)

וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחֵיכֶם אַחֵר וְאֵת בְּנֵימִין, וְאֲנִי כְּאִשׁוֹר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי. (בראשית מג, יד)

És a Mindenható Isten adjon nektek irgalmat a férfiú előtt, hogy elbocsássa veletek másik testvértetek és Benjámint, én pedig, ha már megfosztattam gyermekeimtől, hát meg leszek fosztva”. (1Mózes 43:14.)

¹⁰⁶ Vagyis amikor beérik.

¹⁰⁷ Betűrendes szószedetében.

וְאֵל שְׂדֵי – És a Mindenható Isten. – מעֲתָה אֵינְכֶם חֹסְרִים כְּלוּם אֶלֶּא תִפְלֶה – Most már nem hiányzik más nektek, csak az imádság, – הֲרִינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם – [úgyhogy] én ezennel imádkozom értetek.

וְאֵל שְׂדֵי – Mindenható Isten.¹⁰⁸ – שְׂדֵי בְנֵינִת רַחֲמָיו – Akinek elegendő [sedáj] irgalma van, – וְכִדִּי הִיכּוּלֵת בְּיָדוֹ לְהֵן – és Akinek hatalmában áll adni, – יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים – Ő legyen irgalmas hozzátok. – זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ – Ez [a Sádáj név] egyszerű jelentése. – וּמִדְרָשׁוֹ – A midrási jelentése pedig a következő: – מִי שְׂאָמַר לְעוֹלָם דִּי – Az, Aki azt mondta az Ő világegyetemének: „Elég!”, – יֹאמַר דִּי לְצָרוֹתַי – mondja az én gondjaimnak-bajaimnak [is, hogy]: „Elég!”, – שְׁלֹא שְׁקֻטְתִּי מִנְעוּרֵי – mert ifjúkorom óta nem volt nyugodalmam: – צָרַת לָבָן – volt gondom Lábán miatt, – צָרַת עֵשׂוֹ – volt gondom Ézsau miatt, – צָרַת רָחֵל – volt gondom Ráchel miatt, – צָרַת דִּינָה – volt gondom Dina miatt, – צָרַת יוֹסֵף – volt gondom József miatt, – צָרַת שְׁמֵעוֹן – volt gondom Simon miatt, – צָרַת בְּנֵימִין – [és most] van gondom Benjámin miatt.¹⁰⁹

וְשִׁלַּח לָכֶם – hogy elbocsássa veletek. – כְּתַרְגוּמוֹ וְיִפְטַר לָכוֹן – [A *vösilách láchem* azt jelenti,] hogy elbocsássa veletek, ahogyan Onkelosz fordítja; – יִפְטְרֵנוּ מֵאֲסוּרָיו – bocsássa el őt fogságából. – לְשׁוֹן – Jelentése hasonló a [jösálchenu szó jelentéséhez a] – לְהַפְשִׁי יִשְׁלַחֲנוּ – „bocsássa szabadon őt”¹¹⁰ [szövegrészben]. – וְאֵינִי נּוֹפֵל בְּתַרְגוּם – Nem lenne helyes úgy fordítani, hogy – לְשׁוֹן וְיִשְׁלַח – „Küldje el [őt hozzátok],” – שְׁהָרִי לְשֵׁם הֵם הוֹלְכִים אֲצֵלוֹ – hiszen a fivérek mentek oda, ahol ő [Simon] volt.

אֶת אֲחֵיכֶם – testvértetek. – זֶה שְׁמֵעוֹן – Ez Simonra utal.

אֲחֵר – másikk. – רִוַח הַקֹּדֶשׁ נִזְרָקָה בּוֹ – Az Isteni Szellem sugalmazására – לְרַבּוֹת יוֹסֵף – Józsefet [is] beleértette.

וְאֵנִי – Én pedig. – עַד שׁוֹבְבֶכֶם אֶהְיֶה שְׂכוּל מִסַּפֵּק – Míg vissza nem tértek, én bizonytalan gyászban leszek.¹¹¹

כִּפְאַשְׁרִי שְׁכַלְתִּי – ha már megfosztattam. – מִיּוֹסֵף וּמִשְׁמֵעוֹן – Józseftől és Simontól.

שְׁכַלְתִּי – hát meg leszek fosztva. – מִבְּנֵימִין – Benjámintól.

וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֵה כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת בְּנֵימִין, וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרָיִם וַיַּעֲמְדוּ לְפָנַי יוֹסֵף. (בראשית מג, טו)

¹⁰⁸ Mi az eredete a שְׂדֵי (Sádáj) Istennévének?

¹⁰⁹ A שְׂדֵי (Sádáj) Istennév további magyarázatait illetően lásd fentebb a 17:1.; 28:3-hoz írt Rási-kommentárokat.

¹¹⁰ 2Mózes 21:26.

¹¹¹ Azaz nem lehetek majd biztos abban, hogy vajon megfosztattam-e Benjámintól vagy sem. Jákob nem jelenthette ki azt, hogy biztosan meg lesz fosztva, hiszen épp az imént imádkozott Benjámin visszatéréért.

És a férfiak vették ezt az ajándékot, kétszeres pénzt is vettek magukhoz, és Benjámint, és elindultak, és lementek Egyiptomba, és József elé állottak. (1Mózes 43:15.)

וְאֵת בְּנֵימִין – ...és [vették] Benjámint...¹¹² – מִתְּרַגְּמִינָן – [Az „és [vették] Benjámint”] Onkelosz úgy fordítja, – וַדְּבָרוּ יֵת בְּנֵימִין – hogy „*udváru ját Binjámin*”, – לְפִי שְׂאִין לְקִיחַת הַכֶּסֶף – mert pénzt magunkhoz *venni* nem – וְלְקִיחַת הָאָדָם שְׂוָה בְּלִשׁוֹן – ugyanaz az arámiban, mint egy személyt magunkhoz *venni* [magunkkal vinni]. – בְּדָבָר הַנֶּקַח בִּיד – Arra, amikor valamit ténylegesen a kezünkbe veszünk, – מִתְּרַגְּמִינָן וְנִסִּיב – az *unsziv* szót használjuk, – וַדְּבָר הַנֶּקַח בְּהִנְהִיגַת דְּבָרִים – míg ellenben arra, amikor valamit meggyőzés útján veszünk el [vagyis elvezetjük], – מִתְּרַגְּמִינָן וַדְּבָר – az *udvár* [a *dibur* – „beszéd” szóból] szót alkalmazzuk.¹¹³

וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת־בְּנֵימִין וַיֹּאמֶר לָאֶשֶׁר עַל בֵּיתוֹ הֵבֵא אֶת הָאֲנָשִׁים הַבְּיָתָה, וַיִּטְבַּח טֶבֶח וַהֲקִין כִּי אֶתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בְּצִדְהֵרִים. (בראשית מג, טז)

Mikor József látta velük Benjámint, szólt háza vezetőjének: „Vezesd be az embereket a házba, vágj le barmot és készítsd el, mert ez emberek velem fognak ebédelni. (1Mózes 43:16.)

וַיִּטְבַּח טֶבֶח וַהֲקִין – vágj le barmot és készítsd el. – כְּמוֹ – [Az *utvoách* és a *vöháchén* főnévi igenevek, ezért] mintha [az állna a szövegben, hogy] – וְלִטְבוּחַ טֶבֶח – és levágni egy barmot és elkészíteni. – וַאֲיִן טֶבֶח לְשׁוֹן צְוִי – A *tvoách* [szó] nem felszólító módban [áll], – שְׁהִיָּה לוֹ לֹמַר וַיִּטְבַּח – mert [felszólító módban] az kellene hogy álljon [a szövegben], hogy *utvách*.¹¹⁴

בְּצִדְהֵרִים – ebédelni. – עַבְדֵּי הַבָּיִת – Ebben az esetben Onkelosz [a *bácohorájim*-ot] *bösérutá*-nak fordítja, – וַיִּשְׂאוּ רֵאשׁוֹנָה בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי – ami az arámiban első étkezést jelent, – וּבְלִעֲזוֹ דְּשַׁנִּי – ófranciául *disner* [reggeli]. – וַיִּשׂ הַרְבֵּה – Számos példa van erre a Talmudban: – שָׂדָא לְכַלְבָּא שִׁירוּתָה – „Odavetette a kutya elé az ételét”¹¹⁵ – בְּצַע אֶכְלָא שִׁירוּתָא – [vagy:] „Kenyeret vágott az egész

¹¹² Míg ellenben a vers a *קִיחָה* (*kichá*), „ellevés” kifejezést használja mind az ajándékokkal és a pénzzel, mind pedig Benjáminnal kapcsolatban. Az arámi fordításban Onkelosz mégis a *nösziyu*-t használja az előbbihez és az *udváru*-t az utóbbihoz.

¹¹³ Rási a Szentíráshoz fűzött kommentárjában többször kifejti, hogy az emberek esetén a „vétel”, az illetőnek szavak általi elvezetését jelenti. Lásd még 1Mózes 16:3-höz írt Rási-kommentárban: „szavakkal [rá]vette”.

¹¹⁴ Ennek ellenére itt mégiscsak felszólító értelmű a szó, esetenként ugyanis főnévi igenévi alakot használ a Szentírás a felszólítás kifejezésére, mint például a *זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת* (Záchor et jom hášábát *lökádsó*), (2Mózes 20:8.) szövegrészben.

¹¹⁵ *Táanit* 11b.

étkezéshez.”¹¹⁶ – אָבֵל כָּל תְּרֻגּוֹם שֶׁל צְהָרִים טִיְהָרָא – De a *cohorájim* megszokott fordítása az, hogy *tihará* [dél].

וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָהּ יוֹסֵף. (בראשית מג, יז)

És az ember úgy tett, amint József mondta és bevezette az embereket József házába. (1Mózes 43:17.)

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל דְּבַר הַכֶּסֶף הַשֶּׁבַב בְּאִמְתַּחַתֵּינוּ בַּתְּחִלָּה אָנְחָנוּ מוֹבָאִים, לְהַתְּגַלֵּל עָלֵינוּ וּלְהַתְּנַפֵּל עָלֵינוּ וּלְקַחַת אֶתְנוּ לְעַבְדִּים וְאֵת חַמְרֵינוּ. (בראשית מג, יח)

Megijedtek az emberek, azért, hogy bevezették őket József házába és szóltak: „A pénz miatt, mely a múltkor visszakerült zsákjainkba, hoztak be bennünket, hogy ránk törjenek és ránk rohanjanak és hogy bennünket rabszolgákká tegyenek és szamarainkat”. (1Mózes 43:18.)

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים – Megijedtek az emberek. – אֲוַיְרֹא הוּא בְּשְׁנֵי יוֹדֵי"ן – A *vájiru* két *י*-dal van írva, – וְתִרְגּוּמוֹ – és Onkelosz ezért úgy fordítja, hogy – וּדְחִילוֹ – „megijedtek.”¹¹⁷

וַיִּאֵין דְּרַף – azért, hogy bevezették őket József házába. – כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף – És mások számára, akik gabonát vásárolni jöttek, nem volt megszokott, – לָלוֹן בְּבֵית יוֹסֵף – hogy József házában éjszakázzanak, – כִּי אִם – Ők éppen ezért **megijedtek**, hogy ez – שְׂאֵין זֶה אֱלָא לְאֶסְפָּם אֶל מִשְׁמַר – kizárólag bebörtönzésük céljából történt.

אָנְחָנוּ מוֹבָאִים – hoztak be bennünket. – אֶל תוֹף הַבַּיִת הַזֶּה – Ebbe a házba.

לְהַתְּגַלֵּל – hogy ránk törjenek. – לְהִיּוֹת מַתְּגַלְגֵּלָת עָלֵינוּ – Hogy ránk törjenek – és hogy [ez a vád] lerohanjon minket. – וְאִוְנְקְלוּס שְׁתַּרְגֵּם וּלְאֶסְתַּקְפָּא עֲלֵנָא – Onkelosz szerint, aki [az *ulhitnápél álénu-t*] *ulisztákáfá áláná*-nak fordította, – ez azt jelenti, hogy rágalmazni, – כְּדַמְתַּרְגְּמִינָן עַלִּילוֹת דְּבָרִים – amiképpen az *álilot dvárim*¹¹⁸-ot [is] úgy fordítja, hogy – תַּסְקֻפֵי מְלִין – *tászkufé milin*, – וְלֹא תִרְגְּמוּ אַחַר – és Onkelosz [az *ulhitnápél álénu-t*] nem szó szerint fordítja. – וּלְהַתְּגוּלֵל שְׁתַּרְגֵּם לְאֶתְרַבְּרָא – A *löhitgolél* szó, amelyet *ö löitrávrövä*¹¹⁹-nak fordít, –

¹¹⁶ *Bráchos* 39b.

¹¹⁷ וַיִּירָאוּ (*vájiru*) egy *י*-dal azt jelenti: „látták.”

¹¹⁸ 5Mózes 22:14.

¹¹⁹ Úrként viselkedni.

– והצב גִּלְתָּהּ הַעֲלֵתָהּ – [vagy az] „A királynőt fogolyként hurcolják el”¹²¹ [szövegrész *gultá* szavából; a gyök: גָּלַל],
– והוא לְשׁוֹן גִּלְתָּהּ הַזֶּהָב – a *gulát házáháv*¹²⁰ [kifejezésből] ered – שהוא לְשׁוֹן מַלְכוּת – amely királyságot jelent.

וַיִּגְשׁוּ אֶל הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל בֵּית יוֹסֵף, וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבַּיִת. (בראשית מג, יט)

És közelebb léptek az emberhez, aki József házának vezetője volt és szóltak hozzá a ház kapujában, (1Mózes 43:19.)

וַיֹּאמְרוּ בִּי אָדֹנָי, יוֹד יִרְדְּנוּ בְּתַחֲלָה לְשֹׁבֵר אֶכֶל. (בראשית מג, כ)

...és mondták: „Kérünk, uram, valóban lejöttünk először, hogy eleséget vegyünk. (1Mózes 43:20.)

– Kérünk, uram. – A *bi* a könyörgés és esedezés kifejezése, – **בֵּי אָדֹנָי** – arámi megfelelője a *bijá bijá* [jaj, jaj]¹²².

– valóban lejöttünk. – Ez „lecsúszás” számunkra. – **יָדָהּ יוֹד יִרְדְּנוּ** – Eddig ahhoz voltunk hozzászokva, hogy mi látunk el másokat, – **עַכְשָׁו אָנוּ צְרִיכִים לָךְ** – most pedig mi vagyunk rád utalva.

וַיְהִי כִּי בָּאנוּ אֶל הַמְּלוֹן וַנִּפְתַּחְהָ אֶת אֲמֹתַחֲתֵינוּ וְהִנֵּה כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמֹתַחֲתוֹ כֶּסֶפֵנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ, וַנִּשָּׂב אֹתוֹ בְּיַדְנוּ. (בראשית מג, כא)

És történt, hogy midőn szállásunkhoz értünk és kibontottuk zsákjainkat, íme mindegyikünk pénze, ezüstünk teljes súlyában a zsák szájában volt; ezt visszahoztuk magunkkal. (1Mózes 43:21.)

וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרְדְנוּ בְּיַדְנוּ לְשֹׁבֵר אֶכֶל, לֹא יִדְעֵנוּ מִי שָׁם כֶּסֶפֵנוּ בְּאֲמֹתַחֲתֵינוּ. (בראשית מג, כב)

És más pénzt is hoztunk le kezünkben, hogy eleséget vegyünk. Nem tudjuk, ki tette pénzünket zsákjainkba.” (1Mózes 43:22.)

וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם לְכֶם אֵל תִּירָאוּ אֲלֵהֶיכֶם וְאֵלֵהֶי אֲבִיכֶם נָתַן לְכֶם מִטְמוֹן בְּאֲמֹתַחֲתֵיכֶם כֶּסֶפְכֶם בָּא אֵלַי, וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת שְׁמֵעוֹן. (בראשית מג, כג)

¹²⁰ Prédikátor 12:6. „aranypohár”

¹²¹ Náchum 2:8.

¹²² Jomá 69b.

És ő szolt: „Béke veletek! Ne féljetek Istenetek és atyátok Istene adta nektek a kincset zsákjaitokba, pénzetek eljutott hozzám”. És kivezette hozzájuk Simont. (1Mózes 43:23.)

אֱלֹהֵיכֶם – Istenetek.¹²³ – בְּזִכּוֹתְכֶם – [Jelentése:] saját érdemeitek révén, – וְאִם
 וְאִם – és ha saját érdemeitek nem elégségesek, [akkor]

אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם – atyátok Istene. – בְּזִכּוֹת אֲבֹתֵיכֶם – [Jelentése:] atyátok érdeme
 révén – נָתַן לָכֶם מִטְמוֹן – „adta nektek a kincset [zsákjaitokba].”

וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָהּ יוֹסֵף, וַיִּתֵּן מֵיָם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לְחַמְרֵיהֶם.
 (בראשית מג, כד)

És a férfiú bevezette az embereket József házába, adott nekik vizet és megmosták lábaikat, azután adott abrakot szamaraiknak. (1Mózes 43:24.)

וַיָּבֵא הָאִישׁ – És a férfiú bevezette.¹²⁴ – הִבְאָה אַחַר הִבְאָה – [A szöveg egy
 újabb] bevezetést [említ a már korábban említett] bevezetés után. – לְפִי שֶׁהָיוּ דוֹחֲפִים –
 וְאוֹתוֹ לְחוּץ – Ez pedig úgy történt, hogy ők kitaszigálták a férfit [a házból], – עַד שֶׁדָּבְרוּ –
 וַיִּשְׁאַמְרֵם לָהֶם שְׁלוֹם לָכֶם – ahol beszéltek vele – פֶּתַח הַבַּיִת – a ház kapujában, –
 וְאַלְיוֹ – és miután ő azt mondta nekik: „Béke veletek,”¹²⁵ – וְנִמְשְׁכוּ וַיָּבֵאוּ אֶתְרֵיוֹ – ők követték
 [vissza a házba].

וַיְכִינּוּ אֶת הַמִּנְחָה עַד בּוֹא יוֹסֵף בְּצִהְרֵימָם, כִּי שָׁמְעוּ כִּי שָׁם יֵאָכְלוּ לֶחֶם. (בראשית מג, כה)

És ők előkészítették az ajándékot, mire József délben megjön, mivel hogy hallották, hogy ott fognak enni. (1Mózes 43:25.)

וַיְכִינּוּ – És ők előkészítették.¹²⁶ – הִזְמִינוּ – [vájáchinu azt jelenti:]
 előkészítették. – עֲטֻרֵהָ בְּכֵלִים נְאִים – Szép edényekben tetszetősen [kikészítették].

וַיָּבֵא יוֹסֵף הַבַּיִתָּה וַיְבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבַּיִתָּה, וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַרְצָה. (בראשית מג, כו)

És midőn József hazajött, bevitték neki a házba az ajándékot, amely kezükben volt; és meghajoltak előtte földig. (1Mózes 43:26.)

¹²³ Miért mondta mind azt, hogy אֱלֹהֵיכֶם (Elohéchem), mind pedig azt, hogy אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם (Elohé ávichem)?

¹²⁴ Nem olvashattuk már egyszer (a 17. versben), hogy az az ember bevezette őket József házába?

¹²⁵ 23. vers (ezzel mintegy megnyugtatva őket).

¹²⁶ Mit kellett előkészíteni? Hiszen ott volt velük az ajándék!

הַבֵּיתָה – a házba. – מִפְּרוֹדֹר לְטָרְקֵלִין – [Vagyis] az előcsarnokból a fogadócsarnokba.

וַיִּשְׂאֵל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם אֲבִיכֶם הֲזֶקֶן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם, הֲעוֹדְנֹו חַי. (בראשית מג, כז)
És ő kérdezősködött hogylétük felől és szólt: „Jól van-e atyátok, az öreg ember, akiről szóltatok, él-e még?” (1Mózes 43:27.)

וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאֲבִינוּ עוֹדְנֹו חַי וַיִּקְדּוּ, וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשְׁתַּחוּ. (בראשית מג, כח)
És ők mondták: „Jól van szolgád, a mi atyánk, még él”; meghajoltak és leborultak. (1Mózes 43:28.)

עַל שְׂאֵלַת שָׁלוֹם – **meghajoltak és leborultak.**¹²⁷ – וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחוּ – Válaszul a hogylétük felől való érdeklődésre. – קָדָה כְּפִיפַת קָדָד – A kidá a fej meghajtására utal. – הִשְׁתַּחֲוָא מִשְׁתַּטַּח לְאַרְצָן – A histácháváá a földre való leborulásra utal.

וַיִּשְׂאֵא עֵינָיו וַיִּרְא אֶת בְּנֵימִין אָחִיו בֶּן אָמוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אָחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלַי, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִחַנְדָּךְ בְּנִי. (בראשית מג, כט)

És ő fölemelte szemét és meglátta Benjámint, testvérét, anyjának fiát, és szólt: „Ez a legkisebb testvérted, akiről nekem szóltatok?” Neki pedig azt mondta: „Isten legyen kegyes hozzád, fiam”. (1Mózes 43:29.)

בְּשֶׁאֵר שְׁבָטִים שְׁמַעְנוּ – **Isten legyen kegyes hozzád, fiam.** – אֱלֹהִים יִחַנְדָּךְ בְּנִי – A többi törzzsel [ti. fivérrel] kapcsolatban már hallottuk a „kegy” szót: – אֲשֶׁר – חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ – „akikkel Isten a te szolgádat kegyesen megajándékozta.”¹²⁸ – וּבְנֵימִין עָדִין לֹא נוֹלַד – Benjámin [viszont] akkor még nem született meg, – לָךְ בָּרְכוּ – ezért József [most] megáldotta őt [Isten] kegyességével.

וַיִּמְהַר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו וַיִּבְקֶשׁ לְבָכוֹת, וַיָּבֵא הַחֲדָרָה וַיִּכְרַךְ שָׁמָּה. (בראשית מג, ל)

És elsietett József, mert megindult a szíve testvérén és sírni akart; bement a szobába, és ott sírt. (1Mózes 43:30.)

כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו – ...**mert megindult a szíve...** – שְׂאֵלוֹ – [József] megkérdezte tőle: – יֵשׁ לְךָ אָח מֵאָם – „Van-e ugyanattól az anyától származó fivéred?” – אָמַר לוֹ אָח – „de nem tu-

¹²⁷ A 26. versben már olvastuk, hogy leborultak József előtt. Most miért borultak le előtte újra?

¹²⁸ Fentebb 33:5.

dom, hol van.” – „יש לך בנים” – „Vannak-e gyermekeid?” – „Van tíz fiam,” felelte. – „אמר לו ומה שמם” – „Hogy hívják őket?” kérdezte [József]. – „אמר לו מה טיבן של שמות” – „Belá, Becher, ...,”¹²⁹ felelte [Benjámin]. – „אמר לו הקלו” – [József] megkérdezte: „Milyen meggondolás rejlik e nevek mögött?” – „אמר לו” – „Ezek mind [eltúnt] bátyámmal vannak kapcsolatban,” felelte, – „Belá, mert בלע שנבלע בין האמות” – „és az őt sújtó csapásokkal: – „Belá, mert elnyeletett (niwlá) az idegen népek között; – „Becher, mert ő volt anyám elsősülöttje (böchor); – „Ásbóél, mert Isten fogságba vetette őt (sávo Él); – „Gérá, mert idegen országban kellett élnie (gér); – „Náámán, mert rendkívül kedves volt (náim); – „Áchi és Ros, [szó szerint:] mert fivérem volt és idősebb nálam; – „Mupim, mert atyám szájából (mipi) tanult; – „Chupim, mert nem látta házasságkötésemet (chupá – esküvői baldachin), – „ולא ראיתי אני חפתו” – én pedig nem láttam az ő házasságkötését; – „וארד שירד לבין האמות” – valamint Árd, mert lement (járád) az idegen népek közé,” – „כדאיתא במסכת סוטה” – amint az olvasható a [Talmud] Szotá traktátusában.¹³⁰ – „מיד נקמרו רחמיו” – [Ezt hallván, Józsefnek] azonnal megindult a szíve.

נקמרו – ...megindult (nichmöru)... – „נתחמרו” – [Nichmöru annyit tesz, mint] felhevült. – „ובלשון משנה” – A misnai héberben [ilyen példát] találhatunk: – „על הכומר” – „Egy halom felhevült (komer) olajbogyón.”¹³¹ – „ובלשון ארמי מכמר בשרא” – Az arámiban [ilyen példát] találhatunk: „A hús dehidratálása (michmár).”¹³² – „ובמקרא” – A Szentírásban ezt olvashatjuk: – „עורנו כתנור נקמרו” – „Bőrünk tüzel (nichmáru), mint a kemence,” – „נתחממו ונקמטו קמטים” – [azaz] felforrósodott és nagyon ráncossá vált, – „מפני זלעפות רעב” – „a kínzó éhségtől,”¹³³ – „וכן דרף כל עור” – mert a bőrnek az a természete, – „כשמחממין אותו נקמט ונתכרץ” – hogy megráncosodik és összeaszalódik, ha hőnek van kitéve.

וירחץ פניו ויצא, ויתאפק ויאמר שימו לחם. (בראשית מג, לא)

Megmosta arcát és kiment, uralkodott magán és mondta: „Hozzátok az ételt”. (1Mózes 43:31.)

¹²⁹ Uo. 46:21.

¹³⁰ 36b.

¹³¹ Bává möciá 74a.

¹³² Pszáchim 58a.

¹³³ Siralmak 5:10.

וַיִּתְאַפֵּק – uralkodott magán. – נִתְאַמַּץ – [uájitápák azt jelenti:] erőt vett magán. – וְהוּא לְשׁוֹן – Ugyanazt jelenti, mint [az áfiké a] – אֶפִיקֵי מְגִנִים – „pikkelyeket visel barázdásan”¹³⁴ [szövegrészben], – הַזֶּקֶן – [ahol az áfiké] erőt [jelent]. – וְכֵן וּמְזִיחַ – Hasonlóan: „és az erőseknek [áfikim] övét meglazítja.”¹³⁵

וַיִּשְׁמְעוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבָדִים, וְלַמִּצְרַיִם הָאֲכָלִים אֹתוֹ לְבָדִים כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרַיִם לְאַכֵּל אֶת הָעֵבְרִים לְחֶם כִּי תוֹעֵבָה הוּא לְמִצְרַיִם. (בראשית מג, לב)

Külön tették ő eléje és külön ő eléjük, és külön az egyiptomiaknak, akik vele ettek, mert nem ehetnek az egyiptomiak kenyeret a héberekkel együtt, mert ez utálat az egyiptomiaknak. (1Mózes 43:32.)

מֵעַתָּה הוּא – mert ez utálat. – דְּבַר שְׁנֵאוֹי הוּא לְמִצְרַיִם – Utálatos dolog az egyiptomiak számára – לְאַכֵּל אֶת הָעֵבְרִים – együtt enni a héberekkel. – וַאֲנִינְקָלוּס נָתַן – Onkelosz ennek okát is adja.¹³⁶

וַיִּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבָּכָר כְּבִכְרָתוֹ וְהַצְעִיר כְּצַעֲרָתוֹ, וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ. (בראשית מג, לג)

És ültek előtte, az elsőszülött elsőszülöttsége szerint és a legfiatalabb fiatalsága szerint és az emberek egymásra bámultak. (1Mózes 43:33.)

מִכָּה בְּנִי עֵצ וְקוֹרָא – az elsőszülött elsőszülöttsége szerint. – Megkocogtatta serlegét és azt mondta: – רְאוּבֵן שְׁמַעוֹן לֵוִי יְהוּדָה יִשְׁשָׁכָר וְזַבְלוּן – „Reuén, Simon, Lévi, Jehuda, Jiszáchár és Zebulon, – אֲחֵת – akik ugyanannak az anyának a fiai [vagytok], – הִסְבּוּ כְּסֹדֵר הַזֶּה – üljetek ebben a sorrendben, – שֶׁהוּא סֹדֵר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם – mert ez születésetek sorrendje.” – וְכֵן כָּלָם – Így tett mindnyájukkal. – כִּינֵן שֶׁהִגִּיעַ לְבְנִימִין אָמַר – Amint Benjáminhoz ért, így szólt: – זֶה – „Ennek itt nincs anyja,¹³⁷ – וְאֲנִי אֵין לִי אֵם – és nekem sincs anyám, – יֵשֵׁב – üljön hát ide mellém.”

וַיֵּשֶׁא מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתִּרְבַּ מִשָּׂאת בְּנִימִין מִמִּשָּׂאת כָּלֶם חֲמֵשׁ יָדוֹת, וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ. (בראשית מג, לד)

¹³⁴ Jób 41:7.

¹³⁵ Uo. 12:21.

¹³⁶ Mivel a héberek megeszik annak a juhnak a húsát, amelyet az egyiptomiak bálványoznak.

¹³⁷ Noha ekkor már Lea is halott volt (lásd lentebb 49:37.), József ezzel azt akarta mondani, hogy Benjámin elejétől fogva anya nélkül nevelkedett, mivel Ráchel a szülésébe halt bele.

És ötöle vittek hozzájuk részeket, és ötször több volt Benjámín része valamennyiük részénél. Azután ittak, és megmámorosodtak vele együtt. (1Mózes 43:34.)

מִשָּׂאָה – ...**részeket**... – מְנוּחַת – adagokat.

חֲמֵשׁ יָדוֹת – ...**ötször több**... – חֲלָקוֹ עִם אָחָיו – Amelyből egy adag, mint a fivérek egyikéé, az övé, – וּמִשָּׂאָה יוֹסֵף וְאֶסְנַת – valamint [ehhez adódik hozzá] József és Ásznát [József felesége] adagja – וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם – [és] Menásé és Efraím [adagja].

וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ – ...és megmámorosodtak vele együtt. – וּמִיּוֹם שֶׁמְכָרוּהוּ – Attól a naptól kezdődően, hogy eladták [Józsefet], – לֹא שָׁתוּ יַיִן – nem ittak bort, – וְלֹא הוּא יַיִן – [mint ahogy] ő (József) sem ivott bort, – וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ – ezen a napon azonban [mindnyájan] ittak.¹³⁸

וַיִּצְוּ אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת אֲמַתְחַת הָאֲנָשִׁים אֲכָל כֶּאֱשֶׁר יִכְלוּן שָׂאָת, וְשִׁים כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמַתְחַתּוֹ. (בראשית מד, א)

És megparancsolta háza vezetőjének, mondván: „Töltsd meg az emberek zsákjait eleséggel, amennyit csak elvinni képesek, és tedd be mindegyiknek pénzét zsákja szájába. (1Mózes 44:1.)

וְאֶת גְּבִיעֵי גְבִיעֵי הַכֶּסֶף תְּשִׂים בְּפִי אֲמַתְחַת הַקֶּטָן וְאֶת כֶּסֶף שְׂכָרוֹ, וַיַּעַשׂ כַּדְּבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר. (בראשית מד, ב)

És tedd be serlegemet, az ezüst serleget a legkisebbik zsákjának szájába, gabonájának árával együtt”. És ő úgy cselekedett, amint József mondta. (1Mózes 44:2.)

גְּבִיעַ – serlegemet.¹³⁹ – כּוֹס אָרוֹךְ – [A *guiá*] egy magas serleg, – וְקוֹרִין לוֹ – amelyet ófranciául *maderne*-nek neveznek.

הַבָּקָר אֹר, וְהָאֲנָשִׁים שֶׁלְּחֹ הַמָּה וְחֲמִרֵיהֶם. (בראשית מד, ג)

És amikor a reggel felvirradt, elbocsátották az embereket, szamaraikkal együtt. (1Mózes 44:3.)

¹³⁸ A *Gur árje* felteszi a kérdést: A fivérek még nem tudták, hogy vendéglátójuk maga József. Akkor hát miért ittak, ha eddig nem ittak? Azt válaszolja: Azt gondolták, hogy a férfiú [József] még mindig kémnek hiszi őket, és le akarja itatni őket, hogy ily módon szedje ki belőlük az igazságot. Ezért hát hajlandóak voltak inni, hogy ne gerjesszék tovább a gyanakvását.

¹³⁹ Mi a különbség a *גְּבִיעַ* (*guiá*) és a *כּוֹס* (*kosz*) között?

הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיִּוָּסֶף אָמַר לְאִשְׁרָעַל בֵּיתוֹ קוּם רְדֵף אַחֲרַי הָאֲנָשִׁים, וְהִשְׁגַּתְּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְמָה שָׁלַמְתֶּם רְעָה תַחַת טוֹבָה. (בראשית מד, ד)

És amikor kimentek a városból, és még nem voltak messze, azt mondta József háza vezetőjének: „Menj az emberek után, és ha utólérted őket, mondd nekik, miért fizettétek rosszal a jót? (1Mózes 44:4.)

הֲלוֹא זֶה אִשְׁרָעַל יִשְׁתָּה אֲדֹנָי בּוֹ וְהוּא נִחַשׁ נִחַשׁ בּוֹ, הֲרֵעַלְתֶּם אִשְׁרָעַל עֲשִׂיתֶם. (בראשית מד, ה)

Nem ez az, amiből az uram iszik és abból szokott jósolni is? Rosszul cselekedtetek, amit tettetek”. (1Mózes 44:5.)

וַיִּשְׁגֹּם, וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. (בראשית מד, ו)

És utólérte őket és ezeket a szavakat mondta nekik. (1Mózes 44:6.)

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לְמָה יְדַבֵּר אֲדֹנָי בְּדְבָרִים הָאֵלֶּה, חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הַזֶּה. (בראשית מד, ז)

És ők mondták neki: „Miért szólt uram ilyen szavakat, távol legyen szolgáláidtól, hogy ilyen dolgot cselekedjenek. (1Mózes 44:7.)

חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ – **távol legyen szolgáláidtól.**¹⁴⁰ – Profán dolog ez számunkra. – לְשׁוֹן גְּנָאִי – [A *chálilá* szó] valami szégyenletes dologra [utal]. – וְתִרְגוּם – Onkelosz ezzel szemben úgy fordítja, hogy – חֵס לְעַבְדֶּיךָ – „távol legyen szolgáláidtól, – [azaz] Isten mentsen meg bennünket attól, hogy ilyesmit tegyünk. – וְהִרְבָּה יֵשׁ בְּתַלְמוּד חֵס וְשְׁלוֹם – Ez gyakran így szerepel a Talmudban: *chász vösáalom* [„Isten őrizz / ments!”].

הֲזֶן כֶּסֶף אִשְׁרָעַל מִצְאָנוּ בְּפִי אִמְתַּחֲתִינוּ הִשִּׁיבָנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, וְאֵיךְ נִגְנַב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב. (בראשית מד, ח)

A pénzt, amelyet zsákjaink szájában találtunk, visszahoztuk neked Kánaán országából, hogy lopnánk hát urad házából ezüstöt vagy aranyat? (1Mózes 44:8.)

הֲזֶה – **A pénzt, amelyet [zsákjaink szájában] találtunk.** – הֲזֶן כֶּסֶף אִשְׁרָעַל מִצְאָנוּ – Ez egyike annak a tíz *a fortiori*¹⁴¹ következtetésnek, – אֶחָד מַעֲשָׂרָה קָל וְחִמְרָה

¹⁴⁰ Rási szerint a חֲלִילָה (*chálilá*) a חוֹל (*chol*) [profán] szóból, Onkelosz szerint viszont a חֲלָה (*chilá*) [esedezni/folyamodni] szóból ered.

¹⁴¹ „annál inkább”

בְּעֵלֵי זְרוּעֵ הָיוּ – **...mindegyik fölrakodott szamarára...** – וַיַּעֲמֵס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ – Mindnyájan nagyon jó erőben voltak, – וְלֹא הִצְרִיכוּ לְסִיעֵ זֶה אֶת זֶה לְטַעוֹן – így hát nem kellett segíteniük egymásnak a málházásban.

וַיָּשׁוּבוּ הָעִירָה – **...és visszatérek a városba.** – מִטְרוֹפּוֹלִין הָיְתָה – Ez valójában egy metropolisz volt, – וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה – a szöveg mégis úgy szól róla, hogy „a város”, – הָעִיר כֹּל שֶׁהוּא – [mintha] egy egyszerű, hétköznapi város [lett volna]?! – אֲלָא – [Ennek] azonban az az oka, – שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׂוּבָה בְּעֵינֵיהֶם – hogy az ő szemükben ez – אֲלָא כְּעִיר בֵּינוֹנִית שֶׁל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם – csupán egy tíz férfit számláló közepes méretű városnak tetszett, – לְעִנְיָן הַמְּלַחְמָה – egy [esetleges] ellene indított háborúban [gondolkodva].

וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנוֹ שָׁם, וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אֶרְצָה. (בראשית מד, יד)

Jehuda és testvérei bementek József házába – ő még ott volt – és földre vetették magukat előtte. (1Mózes 44:14.)

וְהוּא עוֹדְנוֹ שָׁם – **ő még ott volt.** – מִיַּעַן מְמַתִּין לָהֶם – Mivel várta őket.

וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם, הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נַחֵשׁ יִנְחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמוֹנִי. (בראשית מד, טז)

És József mondta nekik: „Micsoda dolog ez, amit cselekedtetek? Nem tudjátok-e, hogy olyan férfiú, mint én, jósolni szokott?” (1Mózes 44:15.)

הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נַחֵשׁ יִנְחֵשׁ וְגוֹמֵר – **Nem tudjátok-e, [hogy olyan férfiú, mint én,] jósolni szokott?**¹⁴³ – הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כְּמוֹנִי – Nem tudtátok, hogy egy olyan kiváló férfiú, mint én, – יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ – tudni fogja, hogyan jósolja meg – וְלִדְעוֹת – és hogyan következtesse ki tudás, józan ész és okoskodás révén, – כִּי אַתֶּם גִּנְבֹתֶם הַגְּבִיעַ – hogy ti loptátok el a serleget?

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מָה נֹאמֵר לְאֲדֹנָי מָה נִדְבָר וּמָה נִצְטַדֵּק, הֲאֵלֵהֶם מִצָּא אֶת עוֹן עַבְדֶּיךָ הַגָּנוּ עַבְדִּים לְאֲדֹנָי גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ. (בראשית מד, טז)

És szólt Jehuda: „Mit mondjunk uramnak, mit szóljunk és hogy igazoljuk magunkat? Isten megtudta szolgálaid bűnét. Íme, rabszolgái vagyunk uramnak, mi, és az is, akinél a serleg találtatott”. (1Mózes 44:16.)

¹⁴³ De hát nem éppen a serleg volt jóslásainak eszköze? Rási erre a kérdésre azt a választ adja, hogy József ezzel nem jóslási, hanem értelmi képességeire utalt.

הָאֱלֹהִים מָצָא – Isten megtudta.¹⁴⁴ – יודעים אָנוּ שְׁלֹא סָרְחָנוּ – Mi tudjuk, hogy nem tettünk semmi rosszat, – אָבֵל מֵאֵת הַמָּקוֹם נִהְיֵתָה – de Isten akarta, – לְהֵבִיא לָנוּ – hogy ez történjen velünk.¹⁴⁵ – מָצָא בְּעַל חוּב מְקוֹם – A Hitelező alkalmat talált rá, – לְגִבוֹת שְׂטֵר חוּבוֹ – hogy követelését behajtsa.¹⁴⁶

וַיִּמָּחֵר וַיִּצְטַדֵּק – hogyan igazoljuk magunkat? – לְשׁוֹן צָדֵק – [A *nictádák*] a *cedek* [igazság] szó egyik alakja. – וְכֵן כָּל תְּבִיחָה שֶׁתִּחַלֵּת יְסוּדָה צַדִּיק – Hasonlóan: bármely [olyan] szó [esetében], amelynek az első gyökbetűje צ – וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן מִתְפַּעֵל – és *hitpáél* [visszaható] igealakban áll, – נוֹתֵן טִי"ת בְּמָקוֹם תִּי"ו – a ת-ot ט váltja fel. – וְאֵינוּ נוֹתְנָה לְפָנָי אוֹת רֵאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוּד הַתְּבִיחָה – [A ט] nem az első gyökbetű elé kerül, – אֲלָא בְּאִמְצַע אוֹתִיּוֹת הָעֵקֶר – hanem az első két gyökbetű közé. – כְּגוֹן נִצְטַדֵּק – Például: *nictádák*) – מְגִזְרַת צָדֵק – a צָדֵק gyökből, – יִצְטַבַּע מְגִזְרַת צַבַּע – *vájictábá*¹⁴⁷ – a צַבַּע gyökből, – וַיִּצְטַדֵּק מְגִזְרַת צִיר אֱמוּנִים – *vájictájáru*,¹⁴⁸ ugyanabból a gyökből, mint [a *cir*] a *cir emunim*¹⁴⁹ [szókapcsolatból]. – הִצְטַדְנוּ מְגִזְרַת צָדָה לְדָרְךְ – *hictájádnu*,¹⁵⁰ ugyanabból a gyökből, mint [a *cédá*] a *cédá láderech*¹⁵¹ [szövegrészben]. – וְתִיבָה וְשִׁי"ן שֶׁתִּחַלֵּתָה סִמְ"ךְ אוֹ שִׁי"ן – Egy olyan szó esetében, amelynek az első gyökbetűje ס vagy ש, – כִּשְׂהִיא מִתְפַּעֵלָת – amikor *hitpáél* [azaz visszaható] igelakban van, – הִתִּי"ו מְפָרְדָּת – אֵת אוֹתִיּוֹת הָעֵקֶר – egy ת választja el egymástól az első két gyökbetűjét.¹⁵² – כְּגוֹן – Például: – וַיִּסְתַּבֵּל הַחֶבֶב מְגִזְרַת סָבֵל – *vájisztábél hechágáv*,¹⁵³ a סָבֵל [cipel] gyökből. – מִשְׁתַּכֵּל הָרִית בְּקַרְנֵיא – *misztákál hávét bökárnájá*,¹⁵⁴ – מְגִזְרַת שְׂכָל – a שְׂכָל [megfigyel] gyökből, – וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקוֹת עֹמְרִי – *vőjstámér chukot omri*,¹⁵⁵ – מְגִזְרַת שְׂמֵר – a שְׂמֵר [megőriz/megtart] gyökből, – וְסָר מֵרַע מִשְׁתוֹלֵל – *vőszár mérá mistolél*,¹⁵⁶ – מְגִזְרַת שׁוּלֵל – „Tanácsadókat tesz

¹⁴⁴ Mivel ártatlanok voltak a József által ellenük felhozott vádban, miféle bűnre utal itt Jehuda?

¹⁴⁵ Szó szerinti fordításban: „Istentől jött, hogy ezt hozza ránk.”

¹⁴⁶ Jehuda ezzel nem ismer be semmilyen a serleggel kapcsolatos büntettet, csupán arra utal, hogy Isten most megtalálta a módját, hogy megbüntesse őket egy régi bűnükért.

¹⁴⁷ *Dániel* 4:30. „áztatta”

¹⁴⁸ *Jósuá* 9:4. „Követeknek adták ki magukat.”

¹⁴⁹ *Példabeszédek* 13:17. „az igazi küldött”

¹⁵⁰ *Jósuá* 9:12. „elláttuk magunkat vele.”

¹⁵¹ Fentebb 42:25. „élelmet az útra.”

¹⁵² Vagyis egy ת ékelődik az első két gyökbetűje közé.

¹⁵³ *Prédikátor* 12:5. „a sáska nehezen vonszolja magát.”

¹⁵⁴ *Dániel* 7:8. „Figyeltem a szarvakat.”

¹⁵⁵ *Michá* 6:16. „Omri szokásaihoz ragaszkodtok.”

¹⁵⁶ *Jesájá* 59:15. „aki a rosszat kerüli, azt bolondnak nézik.”

bolonddá”¹⁵⁷ [szövegrészben], – מִסְתוֹלֵל בְּעַמִּי – *misztolél böámi*,¹⁵⁸ – מְגֹזֶרֶת –
ugyanabból a gyökből, mint [a *szlulá*] a – לֹא סְלוּלָה – *derech lo szlulá*¹⁵⁹
[szövegrészben].

וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִּי מַעֲשׂוֹת זֹאת, הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבִּיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ
לְשִׁלּוֹם אֶל אֲבִיכֶם. (בראשית מד, יז)

És ő azt mondta: „Távol legyen tőlem, hogy ezt tegyem. Az az ember, akinél a serleg találtatott, az legyen rabszolgám, ti pedig menjetek fel békével atyátokhoz.” (1Mózes 44:17.)

¹⁵⁷ *Jób 12:17.*

¹⁵⁸ *2Mózes 9:17.* „zsarnokoskodsز népem fölött.”

¹⁵⁹ *Jeremiás 18:15.* „járatlan csapáson.”